

POZİTİF (OLUMLU) AYRIMCILIK YÖNÜ İLE, AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE KADININ HUKUKİ KONUMUNA İLİŞKİN SON GELİŞMELER

Doç. Dr. Demet ÖZDAMAR*

ÖZET

Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin yanı sıra; dünyadaki çeşitli alanlardaki gelişmeler ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla, Türkiye'de çok hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bütün bunların sonucunda; Türk Hukuku'nda, birçok alanda (Türk Ceza Kanunu, Türk Medenî Kanunu, İş Kanunu, Dernekler Kanunu gibi) köklü yenilikler yapılmıştır ve halen de hukuk alanındaki bu değişiklik ve yenileştirme çalışmaları (Ticaret Kanunu Tasarısı, Vakıflar Kanunu Tasarısı gibi konularda) devam etmektedir.

Özellikle; Türkiye'nin "aday ülke" statüsünün tanınması ile başlayan Avrupa Birliği'ne adaylık süreci; karar alma mekanizmalarında, kadınlar lehine çeşitli hukukî düzenlemelerin yapılmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda; sadece Türk Hukuku'nda değil, Avrupa Birliği mevzuatında da karşımıza çıkan, "pozitif (olumlu) ayrımcılık" kavramı; *kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla*, kadınlar lehine toplumda bazı ayrıcalıklar (kota, öncelik, avantaj vs.) tanınmasını ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Pozitif (Olumlu) Ayrımcılık, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Kadın Hukuku.

ZUSAMMENFASSUNG

Entwicklungen in den verschiedenen Ebenen der Welt, Bedürfnisse der Gesellschaft und der Eintrittsprozess der Türkei in die EU haben zusammen eine grosse Veraenderung veranlasst. In diesem Zusammenhang wurden viele Gesetze wie Strafgesetz, Zivilgesetz, Arbeitsgesetz und Vereinsgesetz schon reformiert. Der Reformierungsprozess in den verschiedenen Rechtsgebieten wie Handelsrecht und Stiftungsrecht dauert noch an.

Die Anerkennung der Türkei als Kandidat zur EU hat es dazu veranlasst, dass verschiedene Rechtsvorschriften in den Beschlussorganen zugunsten der Frauen geregelt werden. Sowohl im türkischen Recht, als auch im EU-Recht bedeutet "positive Diskriminierung", dass verschiedene Vorteile, wie Quotenregelung und Privilege, zugunsten der Frauen geschafft werden, um Gleichberechtigung zwischen Maenner und Frauen zu verwirklichen.

* D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: demet.ozdamar@deu.edu.tr

Schlüsselwörter: positive Diskriminierung, Frauenrecht in EU und in der Türkei.

GİRİŞ

Avrupa Birliği'nin 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin aday ülke statüsünün tescil edilmesi ile "*Avrupa Birliği'ne uyum süreci*" dediğimiz süreç başlamıştır. Bu süreç çerçevesinde¹; 2001 ve 2003 yıllarında², "*Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programları*" kabul edilmiştir.

2001'de kabul edilen "*Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı*"nda; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, kısa ve orta vadede³ yerine getirmesi gereken çalışmalar gösterilmiştir. Ayrıca; 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan "*Ulusal Program*"da ise, "Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesi" de, belli sürelerle bağlı olarak öngörülmektedir. *2003 tarihli Ulusal Program çerçevesinde, Türkiye'nin taahhüt ettiği yükümlülükler* arasında, "*kadın-erkek eşitliğinin sağlanması*" da

¹ 2001 tarihli Ulusal Program: Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar (06.04.2001 gün ve 24365 sayılı Resmî Gazete'de düzeltilmesi vardır) (Bakanlar Kurulu Karar No: 2001/2129, RG.24.03.2001, S.24352, Mükerrer).

² 2003 tarihli Ulusal Program: Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Programın Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar (Bakanlar Kurulu Karar No: 2003/5930, RG.24.07.2003, S.25178, Mükerrer); ayrıca, "Ulusal Programlar" ile ilgili olarak bkz.: www.abgs.gov.tr/indextr.html (erişim t. 25.8.2006).

³ 2000/22 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle belirlenen takvime göre kısa vade 31 Aralık 2001 tarihine, orta vade ise 31 Aralık 2003 tarihine kadar olan zaman dilimini içermektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: MOROĞLU, Nazan: "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde 'Kadın Erkek Eşitliği'", (*Kadın Erkek Eşitliği*) www.euturkey.org.tr (erişim t. 3.3.2005); MOROĞLU, Nazan: "T.C. Anayasası'nda Kadın Erkek Eşitliği", www.istanbulbarosu.org.tr (erişim t.19.12.2004); (aynı yazı: www.turkhukuksitesi.com/archive/index.php/f-19.html (e.t.25.8.2006); aynı yazı: "Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde T.C. Anayasası ve Kadın Erkek Eşitliği" adlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü-KSSGM yayınında yer almaktadır); MOROĞLU, Nazan: "Anayasa Değişikliğinde Göstermelik Eşitlik", www.turkhukuksitesi.com (e.t.22.7.2003); aynı yazı: 20 Ekim 2001 tarihli Dünya Gazetesi'nde ve 22.10.2001 tarihli Bizim Gazete'de yayınlanmıştır.

bulunmaktadır⁴. Bunun sonucu olarak; başta Anayasa olmak üzere, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, İş Kanunu, gibi bazı hukuk dallarında, kadın politikalarına yönelik önemli reformlar yapılmış; *Kadınlara Karşı Her Türli Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) Ek İhtiyari Protokol*'ü de onaylanmıştır⁵.

Çalışmamızda; öncelikle, genel olarak kadının *Türkiye'deki* ailevi ve toplumsal konumu, özellikle Yeni Türk Medenî Kanunu'ndaki değişiklikler karşısında, teorik ve uygulama açısından ele alınacak; daha sonra da, *Avrupa Birliği'nde* kadının hukukî durumuna değinilecektir. Konunun, "*pozitif (olumlu) ayrımcılık*" ve taraf olduğumuz "*uluslararası sözleşmeler*" boyutu açısından incelenmesi de bu çalışmanın kapsamında yer alacaktır.

⁴ 2003 tarihli "Ulusal Program"ın, İkinci Bölümü'nde, "*Siyasi Kriterler*" kısmında; "*Düşünce ve İfade Özgürlüğü*", "*Dernek Kurma Özgürlüğü, Barışçı Toplantı Hakkı ve Sivil Toplum*" gibi konular yanında, (7) no'lu başlık altında; "*Tüm Bireylerin, Ayırım Yapılmaksızın Tüm Temel Hak ve Özgürlüklerden Tam Olarak Yararlandırılması*" konusu da düzenlenmiştir. "*Tüm Bireylerin, Ayırım Yapılmaksızın Tüm Temel Hak ve Özgürlüklerden Tam Olarak Yararlandırılması*" konusu bağlamında; tüm bireylerin herhangi bir ayırım yapılmaksızın tüm insan hakları, temel özgürlükler ve kültürel haklardan tam ve eşit olarak yararlanmalarını güvence altına almanın hükümetin temel görevi olduğu bu çerçevede, Türkiye'nin taraf olduğu tüm uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeyi sürdüreceği; *kadın-erkek eşitliğinin özellikle uygulamada sağlanmasını bir öncelik alanı olacağı* belirtilmiştir. Ayrıca, 13. Bölümde de (Sosyal Politika ve İstihdam Kısmında da) kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak Türkiye'nin taahhütleri bulunmaktadır (www.kssgm.gov.tr – e.t. 25.08.2006).

⁵ Ayrıca; Topluluk Programları Çerçeve Anlaşması da, Türkiye tarafından onaylanmıştır: "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu Arasında" Türkiye Cumhuriyeti'nin Topluluk Programlarına Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair 4763 Sayılı Kanun, 28 Haziran 2002 tarihli ve 24799 sayılı Resmi Gazetede yayımlandı. Türkiye'nin diğer aday ülkeler için de uygulandığı şekilde, "Katılım Öncesi Stratejisi"nden yararlanarak, (eğitim ve gençlik, enerji, çevre, bilim ve teknoloji, adalet ve içişleri, nükleer enerji, ayrımcılığın önlenmesi, *kadın-erkek eşitliği* gibi) çeşitli alanlardaki, Topluluk programlarına katılım imkanı bulunmaktadır: Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: MOROĞLU, (Kadın Erkek Eşitliği), www.euturkey.org.tr (erişim t. 3.3.2005).

I – GENEL OLARAK TÜRKİYE'DE KADININ HUKUKİ KONUMU VE “POZİTİF (OLUMLU) AYRIMCILIK”

Avrupa Birliği sürecinde, Türk Medeni Kanunu'nda, kadının hukukî durumuna ilişkin yapılan değişiklikleri aşağıda ayrı bir bölümde ayrıntılı olarak ele alacağımız için; öncelikle, Türk Medeni Kanunu dışındaki, (Anayasa, Yeni Ceza Kanunu, Yeni İş Kanunu gibi) diğer alanlarda, kadının durumuna ilişkin son değişiklikleri ve yenilikleri, “pozitif (olumlu) ayrımcılık”⁶ konusunu da gözönünde tutularak, ana hatlarıyla ele alıp inceleyeceğiz. Konumuz bağlamında “pozitif (olumlu) ayrımcılık”; *kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla*, kadınlar lehine toplumda bazı ayrıcalıklar (kota, öncelik, avantaj vs.) tanımak anlamını taşımaktadır. Yoksa; kadınları, diğer grup ve cinsler karşısında üstün duruma getirme kastedilmemektedir.

A) ANAYASA AÇISINDAN KADININ HUKUKİ KONUMU

Anayasamızın çeşitli maddelerinde (m.10, 12, 17, 41, 42, 49,50, 55, 60, 70 gibi) kadın-erkek eşitliğini sağlama amacına yönelik hükümler

⁶ “Pozitif (olumlu) ayrımcılık” ile; kadınların gerçekten, hak ve fırsat eşitliğine sahip olabilmesi için, toplumda bugüne değin yapılmış olan haksızlıkların telafisi amacıyla; belirli makam ve iş yerlerinde kadınlar lehine, “kota veya öncelik” tanınacaktır. Ancak, Anayasa'nın (2004 tarihli değişik) 10.maddesi hükmü ile de, kadınlar lehine, gerçek anlamda “olumlu (pozitif) ayrımcılığın” sağlanmadığı eleştirileri, sivil toplum örgütleri ve kadın kuruluşları tarafından sık sık gündeme getirilmektedir: Radikal Gazetesi, 4 Mayıs 2004, s.4-6, aynı Gazete 6 Mayıs 2004, s.6; www.hurriyetim.com.tr.; Ayrıca; Avrupa Sosyal Şartı'nın 6.maddesinde de belirtildiği üzere; olumlu –pozitif- ayrımcılık; kadınlar lehine alınacak önlemleri ifade eder ve bu önlemler, imtiyaz ya da ayrımcılık olarak nitelendirilemez: (MOROĞLU, s.1); Kadınların, karar alma mekanizmalarında eşit oranda temsil edilebilmelerini sağlamak için, birtakım özel tedbirlerin ve “pozitif (olumlu) ayrımların uygulanması zorunludur. Bunun için de, kadınlara bazı “kotalar ve avantajlar” sağlanmalıdır: (DURSUN, Davut: Yeni Şafak, 09.03.2006 (www.turkhukusitesi.com/archive/index.php/f-19.html - e.t. 25.8.2006)); aynı şekilde; *Avrupa Temel Haklar Şartı'nın* (kadın-erkek eşitliği ile ilgili) 23. maddesinde temsil edilen cinse yönelik, “özellikle yarar önlemlerinin” alınması ve bu önlemlerin sürdürülmesi, kadın-erkek eşitliğine aykırı sayılmamaktadır: (ODER, B. Emrah: “Avrupa Birliğinde Kadın Erkek Eşitliğinin Hukuksal Temelleri”, **Güncel Hukuk Dergisi**, S.1, Ocak 2004, s.34); pozitif ayrımcılık ile ilgili olarak bkz: www.bianet.org/2006/03/09/dosya_pozitif.htm; www.turkhukusitesi.com/archive/ (e.t.25.8.2006).

bulunmaktadır. Bu hükümlerden özellikle, **Anayasa'nın 41.maddesi**; aileyi ve eşler arasındaki eşitliği korumaya yöneliktir⁷.

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, kadın-erkek eşitliğine yönelik olarak, Anayasa'da, başlıca şu değişiklikler yapılmıştır:

Daha önce de, Anayasa'da eşitlik ilkesi (10.maddede) yer almakla birlikte, 17.5.2004 tarihinde **Anayasanın 10. maddesine** yapılan bir ekle; **"Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür"** cümlesi eklenerek, bu eşitlik daha açık bir şekilde vurgulanmış ve devlete bu konuda gerekli tedbirleri alma görevi verilmiştir. Ancak, Anayasa'daki bu değişikliğe karşın, sivil toplum kadın kuruluşlarınca sık sık dile getirilen, "pozitif (olumlu) ayrımcılık" konusu Anayasamızda açıkça belirtilmemiştir⁸.

17.5.2004 tarihinde, **Anayasa'nın 90.maddesine** eklenen; **"Usulüne göre, yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır"** hükmü ile, başta kadını ilgilendiren CEDAW Sözleşmesi de dahil olmak üzere,

⁷ Anayasa'nın 41.maddesine göre; (Ek : 03.10.2001 4709/17 md.) **"Ailenin Korunması: Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar."**; Anayasamızın 61.maddesinde ise, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için devletin her türlü tedbiri alacağı düzenlenmiştir. Anayasadaki bu hükümler yanında; gerek diğer ulusal mevzuatımızda (Türk Medenî Kanunu, Ailenin Korunmasına Dair Kanun; Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, Ceza Kanunu, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun gibi), gerekse uluslar arası belgelerde (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi) birçok yasal düzenleme ile kadın ve aile korunmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: BALO, Yusuf SOLMAZ: **Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması**, (Seçkin Yayınevi), Ankara 2005, s.47-53.

⁸ Buna karşın, 5251 Sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile devlete, pozitif bir yükümlülük yüklenmiştir (m.3 vd) (Kabul t. 27.10.2004, R.G. 6.11.2004, S.25635); ayrıca bkz. 5256 Sayılı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (Kabul t.10.11.2004, R.G. 13.11.2004, S.25642).

temel hak ve özgürlükleri hedef alan uluslararası belgeler, normlar hiyerarşisinde, ayrıcalıklı bir konuma getirilmiştir⁹.

Burada belirtilmesi gereken bir husus da; CEDAW'ın doğrudan uygulanabilir nitelikte hükümler içermediğidir. Ancak; yasaların CEDAW ışığında yorumlanması, Anayasanın bir gereğidir. CEDAW'ın uygulanmaması ve ihlal edilmesi durumunda ise; *Ek Protokole* dayanarak; "*Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi*"ne başvuruda bulunulabilir. Ancak, Ek Protokolün hukuki yaptırımı ve bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bununla birlikte; Birleşmiş Milletler'in "*kadının insan hakları*" kavramından yola çıkarak, CEDAW'ın (yani kadının insan haklarının) ihlali halinde, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi*'ne başvurulabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü, gerek Viyana Deklarasyonu, gerekse diğer uluslararası belgelerde de belirtildiği üzere, insan hakları kavramı bir bütündür; "kadının insan hakları" da, "insan hakları" kavramı içinde yer alır¹⁰.

B) YENİ TÜRK CEZA KANUNU AÇISINDAN KADININ HUKUKİ KONUMU

5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu'nda¹¹ da yine, kadınlar lehine önemli değişiklikler getirilmiştir. Avrupa Birliği'ne uyum yasaları çerçevesinde yapılan bu değişikliklerin¹² en önemlilerini şu şekilde sıralayabiliriz¹³:

⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: EREN, Abdurrahman: "1982 Anayasası'nın 90. Maddesindeki 2004 Değişikliği'nin Anlaşmaların Türk İç Hukukundaki Yerine Etkisi", *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.VIII, S.3-4, Y.2004, Aralık 2004 – Erzincan, s.47-77.

¹⁰ "*Kadının insan hakları*" konusunda bkz.: BM Dördüncü Kadın Konferansı: "Pekin Deklarasyonu" ve "Eylem Planı" bölümüne; ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz.: ÖZDAMAR, Demet: *Türk Hukukunda, Özellikle Türk Medenî Kanunu Hükümleri Karşısında Kadının Hukukî Durumu*, (Seçkin Yayınevi), Ankara 2002, s.132 vd; s.204 vd.

¹¹ Kabul t. 26.9.2004, 1.6.2005 yürürlük t.li 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (RG.12.10.2004, S.25611).

¹² Kadın örgütleri; Türk Ceza Kanunu'nun henüz yasalaşmadığı, Tasarı döneminde kadın hakları ile ilgili olarak; bekaret kontrollerinin tamamen yasaklanmasını, (YTCK.m.287); 15-18 yaş arası gençlerin rızaya dayalı cinsel ilişkilerine getirilen yaptırımların kaldırılmasını; "müstehcenlik" maddesindeki ifade hürriyetini kısıtlayıcı ifadelerin çıkartılmasını; "ayrımcılık" maddesine, "cinsel yönelim" ifadesinin tekrar eklenmesini ve "nitelikli insan öldürme" maddesine alınan "töre saiki" ifadesinin, töre cinayetleri, ülkemizde işlenen bütün namus cinayetlerini kapsamadığı için, "namus saiki" olarak değiştirilmesini talep etmişlerdir.

Öncelikle; Yeni Türk Ceza Kanunu ile, “ölüm cezası” kaldırılmıştır. Ayrıca, kadınları çok ilgilendiren “*namus cinayetleri*” ile ilgili olarak ceza indirimi getiren 462.madde uluslararası sözleşmeler de dikkate alınarak kaldırılmış ve yasada (evlilik içi tecavüz, işyerinde cinsel taciz gibi), bir çok yeni konu ve kavrama yer verilmiştir.

Yeni Türk Ceza Kanunu’nda, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*’nde olduğu gibi “*birey*” ön plana alınarak kadın-kız-erkek ayrımı ortadan kaldırılmıştır. Yeni Türk Ceza Kanunu’nun 3.maddesinde; “*eşitlik ilkesi*” vurgulanarak cinsiyet ayrımı yapılamayacağını açıkça belirtilmiştir¹⁴. Yeni Türk Ceza Kanunu’nun 77.maddesi, “*insanlığa karşı suçlar*”¹⁵ başlığı altında, “ayrımcılıkla toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda suç işlenmesi insanlığı karşı suçtur”, “cinsel saldırıda bulunma, zorla hamile bırakma ve zorla fuhuşa sevk etme insanlığa karşı suçtur” şeklinde düzenlenmiştir.

Yeni Türk Ceza Kanunu’nun, 80.maddesinde; “*kadın, çocuk ve insan ticareti*” ile ilgili suçlara yer verilmiştir.Yeni Türk Ceza Kanunu’nun, 82.maddesinde ‘*kan gütme*’ ve ‘*töre saikiyle*’¹⁶ cinayet işlenmesine

www.turkhukuksitesi.com.showthread.php?t=2740 (26.08.2004 t.li “Kadın Örgütlerinden Başbakana Açık Mektup: AB Üyeliği ve Kadınlar” başlıklı haberdan) (e.t.25.08.2006).

¹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: *TUSKAN, Aydeniz Alisbah*: “Kadın Bakış Açısı İle Yeni Türk Ceza Kanunu” www.istanbulbarosu.org.tr. (e.t.3.3.2005); ayrıca bkz.: www.kazete.com.tr/httpdocs/arsiv/2004/; www.turkhukuksitesi.com.showthread.php?t=2740(e.t.25.08.2006); www.turkhukuksitesi.com/archive/index.php/ (e.t.25.8.2006); 765 sayılı TCK’da bulunmamakla beraber, Yeni TCK’da suç haline getirilen fiiller için bkz: ÖZBEK, V.Özer: **Yeni Ceza Kanunu’nun Anlamı**, C.I, Ankara 2006, s.36 vd.

¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: YURTCAN, Erdener: **Yeni Türk Ceza Kanunu ve Yorumu**, (Kazancı), İstanbul 2004, s.34 vd.

¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: TEZCAN, Durmuş/ERDEM, M.Ruhan/ÖNOK, Murat: **5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’na Göre Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku**, (Seçkin), Ankara 2006, s.56 vd.

¹⁶ Özellikle; kadınların, erkek akrabaları (koca, babaları, erkek kardeşleri vs.) tarafından, namus sebebiyle öldürülmeleri, “töre cinayeti” olarak adlandırılmaktadır. Bu konuda ayrıca bkz.: “Töre ve Namus Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasına İlişkin Karar” (RG.26 Mayıs 2005, S.25826) yayınlanmış ve 18 Ekim 2005’de bu Komisyon çalışmalarına başlamıştır; http://www.kssgm.gov.tr (e.t.25.08.2006). Ayrıca; “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle

ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirmiştir. Ayrıca; 87.maddede, *gebe kadına* karşı işlenmişse, çocuk erken doğmuşsa veya çocuk düşmüşse kasten yaralamanın ağırlaştırıcı sebeplerinin olduğu düzenlenmiştir. 89.madde ise, taksirle yaralama gebe kadına karşı işlenmişse cezanın bir kat arttırılacağı belirtilmiştir.

Yeni Türk Ceza Kanunu'nun, 94.maddesinde; işkence fiili *cinsel taciz* şeklinde gerçekleştirilirse, hapis cezası daha ağırlaştırılacağı; 95. maddede ise, gebe bir kadına işlenmesi halinde neticesi sebebiyle ağırlaşmış işkence sayılacağı hususu düzenlenmiştir. Eziyetle ilgili 96.maddenin 2.fikrasının b bendine göre; bu fiil, *eşe karşı* işlenmesi halinde hapis cezası ağırlaştırılmıştır. *Çocuk düşürme ve kısırlaştırma*¹⁷ ise; 99,100 ve 101.maddede düzenlenmiştir. Buradaki *kürtaj sınırlaması 10 hafta* olarak belirtilmiştir.10 haftadan fazla hamile bir kadının çocuğunu düşürten kişi ve düşüren kadına karşı hapis cezası bulunmaktadır.

Yeni Türk Ceza Kanunu'nun, 102.maddesinde; "*cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar*" düzenlenmiştir. 102.maddeye göre; 'cinsel saldırıyı kamu görevlileri ve nüfusun kötüye kullanılarak' işlenmesi halinde verilen cezalar yarı oranında arttırılır.103.madde *çocukların cinsel istismarını*, 104.madde reşit olmayan çocukla cinsel ilişkiyi, 105.madde ise *cinsel tacizi* düzenlemiştir. Hizmet ve hiyerarşi ilişkisinde bu suç işlenmişse, ceza yarı oranında arttırılır. Bu konuyla ilgili ayrıca İş Kanununda da düzenleme bulunmaktadır.

109.maddedeki "*kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma*" suçu, cinsel amaçla işlenmişse ceza yarı oranında arttırılacaktır. "*Konut dokunulmazlığının ihlali*" ile ilgili 116.maddeye göre; bir kimsenin konutuna rızaya aykırı olarak giren veya rızayla girip çıkmayan hakkında ceza söz konusu olup, evlilik birliğinde ortak kullanımında birinin rızası varsa, konuyla ilgili uygulama olmaz. Ancak rıza meşru bir amaca yönelik olmalıdır.

*Genel ahlaka karşı suçlar*¹⁸; *Hayasızca hareketler, Müstehcenlik ve Fuhuş* başlıklarında (225-226-227 maddelerde) ve '*Aile Düzenine Karşı Suçlar*'; 230.maddede '*birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören*' başlığı altında düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; evlenmenin dinsel törenini önce yaptırılanlar ile evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu görmeden dini töreni yapanlar cezalandırılır. Türk Ceza Kanunu'nun 232.maddesinde, *aile efradına*

Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler İle İlgili 2006/17 No'lu Başbakanlık Genelgesi de yayınlanmıştır (RG. 4 Temmuz 2006, S.26218).

¹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: TEZCAN/ERDEM/ÖNOK, s.193 vd.

¹⁸ YURTCAN, s.379 vd.

karşı kötü muamele suçu düzenlenmiştir. Kötü muamelede bulunan ve disiplin yetkisini kullanan kişiye hapis cezası verilir. Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 233.maddesine göre; *aile hukukundan doğan bakım eğitim ve destek olma yükümlülüğünü* yerine getirmeyen kişinin, şikayetle bir yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılacağı belirtilmiştir. Bu madde, özellikle, *kız çocuklarının temel eğitime gönderilmemesi* konusunda önem taşımaktadır¹⁹. Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 234.maddesi “*velâyet*” ile ilgilidir. Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması, velâyet yetkisi olmayan anne baba tarafından gerçekleştirildiği takdirde bu eylemin hapis cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmiştir.

Kamuoyundaki tepki ve eleştiriler dikkate alınarak, *zina* suç olarak düzenlenmemiştir²⁰. Ayrıca; Ceza Hukuku kapsamında, “*kadına karşı şiddet*” de önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır²¹. Şiddete uğrayan kadınlara verilen hizmetlerde Devletin etkinliğini arttırmak amacıyla, yeni yürürlüğe giren **Belediye Kanunu** ile şiddete uğrayan kadınlara hizmet vermek üzere Belediyeler de yetkili kılınmış ve Büyükşehir Belediyeleri ile nüfusu 50.000'ni geçen belediyelere kadınlar ve çocuklar için “*koruma evleri*” açmak yükümlülüğü getirilmiştir.

C) YENİ İŞ KANUNU AÇISINDAN KADININ HUKUKİ KONUMU

Çalışma hayatında kadının durumuna bakıldığında; ülkemizde çalışma hayatını düzenleyen 4857 sayılı İş Kanunu'nda,²² 2003 yılında yapılan

¹⁹ TUSKAN, (Kadın Bakış Açısı İle Yeni Türk Ceza Kanunu) www.istanbulbarosu.org.tr. (e.t.3.3.2005).

²⁰ Basın Bülteni: www.istanbulbarosu.org.tr (e.t.3.3.20005): “*Zina Suç kapsamından çıkarılmalıdır: Medeni Kanunun hükümlerine göre eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar. Zina mutlak boşanma nedeni olarak Medeni Kanunda düzenlenmiş olup, boşanma yüzünden kişilik hakları saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevi tazminat talebinde bulunabilmektedir. Medeni Kanundaki bu düzenlemelerin dışında, evlilik birliğinde zina nedeniyle ceza yargılaması yapılması ve hürriyeti kısıtlayıcı cezalar verilmesi, devletin kişilerin vücut bütünlüğüne ve özel hayatın dokunulmazlığına yönelik müdahalesine yol açacaktır*”; Ayrıca bu konuda bkz.: MOROĞLU, Nazan.: www.milliyet.com.tr (e.t.3.3.2005).

²¹ 25 Kasım "Kadına Karşı Şiddeti Önleme Günü" ve kadına karşı şiddet konusu ile ilgili olarak bkz: www.kssgm.gov.tr (e.25.08.2006); www.turkhukuk sitesi.com/arkive/index.php/f-19.html (e.t.25.08.2006); UÇAR, M.Ali: **Aile İçi Şiddet ve Aile Koruma Yasası**, (Yetkin), Ankara 2003, s.95.

²² 22.05.2003 kabul, 10.06.2003 yürürlük tarihli, 4857 Sayılı İş Kanunu (RG.10.6.2003, S.25134); TAŞKENT, Savaş: **Açıklamalı-İçtihatlı İş Kanunu ve İlgili Yönetmelikler**, (Legal), İstanbul 2005, s.23 vd.; ÖZMEN, Remzi: **İş**

düzenlemeler ile kadın-erkek eşitliğine yönelik önemli adımlar atılmış ve “*eşit davranma ilkesi*” (m.5) kabul edilmiştir.

İş Kanununun getirdiği en önemli yenilik; işveren-işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle, temel insan hakları²³ bakımından ayırım yapılamayacağıdır. Bu bağlamda; iş sözleşmesinin yapılması sırasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı, cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için, daha düşük ücret verilemeyeceği; cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı Kanunda yer almıştır.

Ayrıca yeni İş Kanununda, işyerinde cinsel tacize ilişkin hükümler de ilk kez yer almıştır. Ayrıca kadın çalışanlara verilen *ücretli doğum izin süreleri de arttırılmıştır*. Böylece; İş Kanunu'nun 5. maddesinde “*eşit davranma ilkesi*” yanında; “*doğum izni*”, “*iş yerinde cinsel tacizin iş aktinin feshinde haklı neden sayılması*” gibi kurallarla Avrupa Birliği Yönergelerine uyum sağlanmıştır. *Eşit işe eşit ücret ilkesi* Türk Hukukunda yerleşik bir ilke olup, 100 sayılı ILO Sözleşmesini de onaylamış olan ülkemizde, “eşit işe eşit ücret” kuralı AB Yönergesine uyumludur. İş Kanununun 5. maddesinin 4. fıkrasında açık bir ifadeyle “*aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük bir ücret kararlaştırılmaz*” hükmüne ve 5.fıkrasında da “*İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz*” hükmü yer almaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 24. maddesinin II/b bendinde “*İşveren işçinin veya ailesi üyelerinden birinin şeref ve namusuna dokunacak şekilde sözler söyler, davranışlarda bulunursa veya işçiye cinsel tacizde bulunursa*” işçinin *haklı nedenle derhal fesih hakkı* doğduğu kabul edilmiştir. 25. maddede de “*işverinin*” aynı durumda derhal fesih hakkı olduğu kabul edilmiştir. Söz konusu 24. ve 25. maddeler ile 23 Eylül 2002 tarih ve 2002/73/EC sayılı Yönergeye uyum sağlamıştır²⁴.

İş Kanunu'nun “*Analık halinde çalışma ve süt izni*” başlığını taşıyan 74. maddesinde : “*Kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam onaltı haftalık süre için çalıştırılmamaları esastır. Çoğul gebelik halinde doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki*

Kanunu ve İlgili Mevzuat, (Seçkin), Ankara 2004, s.29 vd.; GÜLMEZ, Mesut: **Sendikal Haklarda Uluslar arası Hukuka ve Avrupa Birliğine Uyum Sorumu**, (Belediye-İş Yayınları), Ankara 2005, s.V vd.

²³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: ERTÜRK, Şükran: **İş İlişkisinde Temel Haklar**, Ankara 2002.

²⁴ MOROĞLU, (Kadın Erkek Eşitliği), www.euturkey.org.tr (e.t.3.3.2005).

hafta süre eklenir” denilmek ve 74. maddenin 6. fıkrasına göre “..günde toplam bir buçuk saat süt izninin hangi saatler arasında kaçta bölünerek kullanılacağını işçi kendisi belirler” hükmüne yer verilmek suretiyle 19 Ekim 1992 tarih ve 92/85/EEC sayılı Avrupa Birliği Yönergesi ile uyum sağlanmıştır²⁵.

Böylece, yeni İş Kanunu ile, kadınların daha önce sahip oldukları 12 haftalık doğum izni, doğumdan önce 8 hafta, doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere 16 haftaya çıkarılmıştır. Ayrıca, kadın işçiye doğumdan sonra 8 haftadan sonra, isteği halinde 6 aya kadar ücretsiz izin verileceği hükme bağlanmıştır. Ancak, yeni iş Kanunu’nda, ebeveyn iznine ilişkin bir düzenleme bulunmamakta; sadece, doğum yapan anneye ilişkin izin bulunmaktadır.

Buna karşın olumlu bir adım olarak; 14 Temmuz 2004 tarihinde, Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın çıkardığı, “*Gebe ve Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik*”, Resmi Gazete’de yayınlarak yürürlüğe girmiştir²⁶.

Avrupa Birliği Katılım Ortaklığı Belgesinde, Topluluk Müktesebatına ulusal mevzuatın uyumunun yeterli olmadığı, yasaların kabulü yanında etkin bir uygulamanın da zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Çıkarılan uyum yasalarına rağmen, uygulamada cinsiyete dayalı ayrımcılık yapıldığı gözlemlenmektedir²⁷.

²⁵ MOROĞLU, (Kadın Erkek Eşitliği), www.euturkey.org.tr (e.t.3.3.2005).

²⁶ (RG. 14 Temmuz 2004, S.25522); bu konuda ayrıca bkz.: www.kssgm.gov.tr (e.t.25.08.2006).

²⁷ Örneğin, Aralık 2003’de ÖSYM web sayfasında ve basında yapılan “kamu sektörüne sınavla eleman alınacağına” ilişkin duyuruda başvuruda bulunacaklarda aranılan koşullardan biri “*cinsiyeti erkek olmak*” şeklindedir. Doğrudan ayrımcılık unsurunu içeren bu duyuru, aslında hem Türkiye’nin taraf olduğu Kadınlara Karşı her türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi 11. maddesine, hem İş Kanunu 5. maddesine (eşit davranma ilkesine), hem de AB’nin bu konudaki Yönergesine aykırıdır. İstanbul Barosu Kadın Hakları Komisyonu, bu duyuruda “erkek olma” koşulu olduğu halde, eşitliğe aykırı olması nedeniyle kadın mühendislerin, muhasebecilerin de başvurularını, başvuruları reddedildiğinde hukuki sürecin başlatılması ve devamında destek vereceklerini ilan etmişlerdir, Cumhuriyet Dergisi, 14.12.2003. Kadın Kuruluşlarının baskıları üzerine “erkek olma” koşulu kaldırılmış ve başvuru süresi de uzatılmıştır. MOROĞLU, (Kadın Erkek Eşitliği), www.euturkey.org.tr (e.t.3.3.2005); Daha sonra; Ocak 2004’de ise; personel alımlarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasına ilişkin “Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi” başlıklı 2004/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi de, Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir: www.kssgm.gov.tr (e.t.25.08.2006), (RG. 22 Ocak 2004, S.25354); ayrıca bu konuda bkz: GÜRSEL, Meltem Kutlu: “Kamu Görevine Girişte Kadın-Erkek Eşitliği

Avrupa Birliği'ne uyum amacıyla yapılmış olan; İş Kanunu değişikliği sırasında, "ispat yükü" konusundaki Yönerge göz önüne alınmamıştır. 24 Temmuz 2003 tarihli Ulusal Programda, söz konusu Yönergenin 31.12.2004 tarihine kadar kabul edileceği planlanmıştır. Yönerge'de yer alan, "cinsiyete dayalı ayrımcılık yapıldığına dair karinelerin mevcudiyeti halinde, ispat yükünün karşı tarafa (davalıya) geçeceği"ne dair hüküm, ayrımcılığın kaldırılması açısından olumlu bir adım olacaktır²⁸.

D) DEVLET MEMURLARI KANUNU AÇISINDAN KADININ HUKUKİ KONUMU

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda da kadını ve özellikle doğum yapan kadını koruyan hükümler bulunmaktadır²⁹. 21 Temmuz 2004 Doğum İzinlerinin artırılmasına ilişkin düzenlemeler yapan 657 Sayılı "Devlet Memurları Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 5223 Sayılı Kanun" yürürlüğe girmiştir³⁰.

Böylece; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun (2004 tarihli) değişik 104 üncü maddesinin değişik (A) bendi'ne göre; "Memura doğum yapmasından önce 8 hafta ve doğum yaptığı tarihten itibaren 8 hafta olmak üzere toplam 16 hafta süre ile aylıklı izin verilir. Çoğul gebelik halinde, doğumdan önceki 8 haftalık süreye 2 hafta süre eklenir. Ancak sağlık durumu uygun olduğu takdirde, tabibin onayı ile memur isterse doğumdan önceki 3 haftaya kadar işyerinde çalışabilir. Bu durumda, memurun çalıştığı süreler, doğum sonrası sürelerle eklenir. Yukarıda öngörülen süreler memurun sağlık durumuna göre tabip raporunda belirlenecek miktarda uzatılabilir. Memurlara, bir yaşından küçük çocuklarını emzirmeleri için günde toplam bir buçuk saat süt izni verilir. Süt izninin kullanımında annenin saat seçimi hakkı vardır." Ayrıca; değişik 108. maddesinin III. fıkrasına göre; "Doğum yapan memurlara istekleri halinde 104 üncü maddenin (A) bendinde belirtilen sürelerin bitiminden itibaren 12 aya kadar aylıksız izin verilir."

"Doğum izni" konusunda, İş Kanununda tanınan doğum öncesi sekiz ve doğum sonrası sekiz hafta olmak üzere onaltı haftalık doğum izni 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda değişiklik yapılarak kamu sektöründe çalışan kadınlara da tanınmış ve aynı zamanda İş Kanununun 74. maddesiyle uyumlu hale getirilmiştir. Doğum izninden sonra, en az altı ay süreli anneye veya babaya

Konusunda Bir Değerlendirme", **Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.4, S.2, İzmir 2002, s.27 vd.

²⁸ MOROĞLU, (Kadın Erkek Eşitliği), www.euturkey.org.tr (e.t.3.3.2005).

²⁹ ÖZDAMAR, s.95 vd.

³⁰ RG. 21 Temmuz 2004, S.25529.

“ebeveyn izni” verilmesi konusunda yeni bir düzenleme yapılması³¹ yolundaki doktrindeki ve Tasarıdaki³² beklenti, sadece, doğum yapan anne açısından gerçekleşmiştir.

Böylece, doğum izinleri konusunda farklı sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı olarak çalışanlar arasında eşitliği sağlamak ve izin sürelerini AB standartlarına uyumlu hale getirmek amacıyla yönelik olarak, 4857 ve 657 sayılı Kanunlara tabi olarak çalışanlar, doğum öncesi 8 hafta, doğum sonrası 8 hafta ücretli izin kullanabileceklerdir. Süt izinleri ize, ücretli izni takiben 1 yıl süre ile günde 1.5 saat olarak belirlenmiştir. Doğum sonrası ücretli izni takiben 12 ay ücretsiz çocuk bakımı iznini, sadece doğum yapan anne kullanabilecek; buna karşın, AB ülkelerinden farklı olarak, anne ve baba arasında paylaşılabilmesi ve evlâtlık edinme durumunda söz konusu izin haklarından her iki ebeveynin yararlanması hususu ise kabul edilmemiştir.

³¹ Kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılık nedeniyle doğum öncesi ve sonrası izin hakkı açısından eşit davranma ilkesine istisna getirilmesi doğal olarak “ayrımcılık” şeklinde nitelendirilemez. Bu konuda, yine Almanya'dan bir örnek verecek olursak; 1985 tarihli bir yasa ile "zorunlu doğum iznini sadece annenin alabileceği, ancak doğum izni sonrası, annenin veya babanın -bakım izni-Erziehungsurlaub- alabileceği kuralına yer verilmiştir. Söz konusu kanuna göre, bu izin çocuğun 24. ayını doldurmasına kadar devam eder: MOROĞLU, (Kadın Erkek Eşitliği), www.euturkey.org.tr (e.t.3.3.2005).

³² Bu tasarıda; ücretli izinler doğumdan önce 6 ve doğumdan sonra 12 hafta olmak üzere, 18 hafta olarak düzenlenmiştir. Ücretsiz izinler, 6 ay ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu izni doğum yapan kadın veya eşinin alabileceği şeklinde yapılan düzenleme ile de ücretsiz izinler ebeveyn iznine dönüştürülmüştür: (Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türkiye’de Kadının Durumu, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım 1998, s.78); ayrıca: *Memur ve İşçilere Evlâtlık Almaları Halinde de Doğum İzni Verilmesini Öngören Kanun Tasarısı da, TBMM Sağlık ve Çalışma Komisyonu’nda Kabul Edilmiştir*: “Tasarıya göre en fazla üç yaşında bir çocuğun evlâtlık alınması halinde de ebeveynler doğum izninden yararlanabilecek. Memur-işçi arasındaki eşitsizliği gidermeyi amaçlayan tasarı, 16 hafta ücretli, bir yıl ücretsiz doğum izni öngörüyor. Bu izin işçiler için ise, ücretsiz sağlık sigortasından en fazla altı ay yararlanıldığı gerekçesiyle, ana-baba için ayrı ayrı altışar ay olarak belirlendi. Tasarıya göre evlâtlık edinen çalışan, sadece “ücretsiz izin” kullanabilecek”: Hürriyet Gazetesi, 4 Mart 2005, Cuma, s.7 (“Evlâtlık alana doğum izni” başlıklı haber).

E) VATANDAŞLIK HUKUKU AÇISINDAN KADININ HUKUKİ KONUMU

Vatandaşlık hukuku açısından, kadının hukukî konumuna bakıldığında şu durum karşımıza çıkmaktadır: Kadın, Türk vatandaşlığını, ya “*aslen*”, ya da “*sonradan (evlenme yolu ile)*” kazanmaktadır³³. Türk vatandaşlığını “*aslen*” kazanma, doğum anında ve doğum dolayısıyla kazanılmaktadır. Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan ya da türk anadan doğan çocuklar, doğumlarından başlayarak Türk vatandaşlarıdır (TVK.m.1). Çocuk, evlilik dışında doğmuşsa, çocuk ile ana arasında soybağı (TMK.m.282/I), kanun hükmü ile kurulmasına karşın; baba ile çocuk arasında soybağının (tanıma, sonradan evlenme, evlât edinme veya hakim hükmü ile) ayrıca kurulması gerekir (TMK.m.281/I, m.295, m.301 vd.).

Kadının “evlenme (kanun) yolu ile, sonradan” Türk vatandaşlığını kazanabilmesi³⁴ için gereken şartlar, 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun (4.6.2003 tarih ve 4866 Sayılı Kanunla değişik) 5.maddesinde³⁵ düzenlenmiştir³⁶. Bu maddeye göre; “*Bir Türk vatandaşı ile evlenme, kendiliğinden Türk vatandaşlığını bahşetmez. Ancak, bir Türk vatandaşı ile evlenme nedeniyle Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılar, en az üç yıldan beri evli olmaları, fiilen birlikte yaşamaları ve evliliğin devamı kaydıyla, yurt içinde en büyük mülki idare amirliklerine, yurt dışında ise Türk konsolosluklarına yazılı olarak başvuruda bulunabilirler. Başvuru üzerine İçişleri Bakanlığınca yapılacak inceleme ve soruşturma sonucunda, aranan şartları taşıdıkları anlaşılan kişiler, bu durumun tespitine ilişkin karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığını kazanırlar...*”. Özellikle, üç yıldan beri

³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: DOĞAN, Vahit: **Türk Vatandaşlık Hukuku**, 4.B., (Seçkin), Ankara 2004, s.41 vd.

³⁴ DOĞAN, s.59 vd.

³⁵ RG. 12 Haziran 2003, S.25136.

³⁶ Ayrıca, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun, (4.6.2003 tarih ve 4866 Sayılı Kanunla değişik) 8. maddesine göre; “bu Kanuna göre Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanlardan; 19 uncu madde uyarınca yabancı erkekle evlenmek ve kocasının uyrukluğunu seçmek suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden ve 13 üncü maddede öngörülen süreyi geçiren kadınlar ile 20 nci madde uyarınca izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkanlar İçişleri Bakanlığınca, 25 inci madde uyarınca Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığını kaybettiklerine karar verilenler ise Bakanlar Kurulu kararıyla, ikamet şartı aranmaksızın, yeniden vatandaşlığa alınabilir”.

evli olma şartı ile, “*muvaazalı (sadece vatandaşlık kazanma amacına yönelik) evlenmeler*”³⁷ de önlenmeye çalışılmıştır.

II- ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER, ÖZELLİKLE CEDAW (ve Ek İhtiyari Protokol) KARŞISINDA KADININ HUKUKİ KONUMU

Ülkemizin kadınlar ile ilgili olarak taraf olduğu bir çok hukukî düzenleme bulunmaktadır³⁸. Bu konudaki uluslararası sözleşmeler içinde en başta gelen iki sözleşme üzerinde durmak istiyoruz: **Birincisi; “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (Cedaw)”** ve bu sözleşmeye ilişkin **“Ek İhtiyari Protokol”** (Cedaw Sözleşmesi İhtiyari Protokolü); **diğeri de; “Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme”**dir.

1986 yılında taraf olduğumuz **CEDAW Sözleşmesine** Türkiye, 1926 tarihli eski Türk Medeni Kanun’un evlilik ve aile ilişkileri ile ilgili hükümlerine ters düştüğü için, 15. maddenin 2. ve 4. fıkraları ile 16. maddenin 1. fıkrasının c, d, f, g bentlerine koymuduğu çekinceleri, Eylül 1999’da kaldırmıştır.

18 Aralık 1979’da kabul edilen, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nde taraf devletlerin, taahhütlerini yerine getirip getirmediğini denetleyecek ve bir ülkede ayrımcılıktan zarar gören kadınların sözleşme çerçevesinde haklarını aramak üzere, doğrudan doğruya başvuruda bulunabilecekleri bir denetim mekanizmasına yer verilmemiştir. Taraf ülkelerde kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılmasının ve sözleşmenin yaşama geçirilmesinin etkin denetimini sağlamak gereksinimi, çeşitli uluslararası faaliyetlerde gündeme getirilmiş ve böylece, Cedaw Sözleşmesi’ne **“Ek İhtiyari Protokol”**, 6 Ekim 1999 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na onaylanarak, sözleşmeye taraf devletlerin, imza, onay ve katılımına açılmıştır.

Ek İhtiyari Protokol, *iki prosedürü* içermektedir: *Birincisi*, kadınların *bireysel* olarak veya *grup* halinde, “Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi”ne, haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle başvuruda bulunmasına olanak veren *iletişim prosedürü* (communication procedure); *ikincisi*, komiteye tehlikeli ya da sistematik kadın hakları ihlalleri hakkında yapılan başvurularla

³⁷ AKINTÜRK, Turgut: **Aile Hukuku**, C.II, 9.B. (Beta), İstanbul 2004, s.204 vd.; Alman Hukuku’nda, muvaazalı evlenmeleri önlemek amacıyla; bir Alman ile evlenen yabancı vatandaşı kabul edilebilmesi için; bu yabancı, namuslu bir yaşam tarzı sürdürmesi, kendi ikametgâhının (konutunun) olması ve kendisi ile ailesinin geçimini sağlayabilecek durumda olması aranmıştır (86, 89 RuStAG); HENRICH, Dieter: **Familienrecht**, 3.B., (Walter de Gruyter-Berlin-New York), 1980, s.33; BEITZKE, G./LÜDERITZ, A.: **Familienrecht**, (Verlag C.H.Beck), München 1992, s.99 vd.

³⁸ Bu konudaki başlıca hukukî düzenlemeler için ayrıca bkz: www.ksssgm.gov.tr (e.t.25.8.2006).

ilgili araştırma, soruşturma ve gerektiğinde ayrımcılığın kaldırılması konusunda taraf devlete öneride bulunma yetkisi veren “*araştırma prosedürü*”dür (inquiry procedure).

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne ilişkin olarak hazırlanan *İhtiyari Protokolü Türkiye, 30 Temmuz 2002 tarihinde onaylamış olup, 29 Ocak 2003 tarihinden itibaren, protokol yürürlüğe girmiştir.*

Ancak, bu Ek Protokolün hukuki yaptırımı ve bağlayıcılığı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin getirdiği gerçek bir hukukî yaptırım ve himayeden (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarının bağlayıcılığından) *yoksundur*. Bu nedenle, CEDAW'ın uygulanmaması nedeniyle, hukuki yaptırım sağlayacak, doğrudan bir başvuru yeri yoktur. Bununla birlikte, BM'in “*kadının insan hakları*”³⁹ kavramından yola çıkılarak, CEDAW'ın (yani kadının insan haklarının) ihlali halinde, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi*'ne başvurulabileceğini söyleyebiliriz⁴⁰. Ayrıca; Anayasamızın yeni 10.maddesi ile birlikte, yasaların CEDAW ışığında yorumlanması, Anayasanın bir gereği haline gelmiştir.

Kadınların siyasal haklarına ilişkin olarak üzerinde önemle durulması gereken bir başka uluslararası sözleşme de, “**Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme**”⁴¹dir. Türkiye'nin de taraf olduğu⁴², **Kadınların Siyasal**

³⁹ ARSLAN, Gülay: “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 2004, C.LXII, S.1-2, s.3-43; MOROĞLU, Nazan: “Kadınların İnsan Hakları Bildirgesi ve Ek İhtiyari Protokol”, **Erdoğan Moroğlu'na Armağan**, İstanbul 1999, s.881 vd.

⁴⁰ ÖZDAMAR, s.190 vd.

⁴¹ Türkiye Sözleşmeye 12 Ocak 1954 tarihinde katılmış ve 25 Mayıs 1959 tarihinde onaylamıştır (7288 Sayılı Onay Kanunu 2 Haziran 1959 gün ve 10220 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır) .

⁴² Siyasal haklara ilişkin bir başka sözleşme de; “Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”dir. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, 16 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler'de kabul edilmiş ve 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye, sözleşmeyi 15.Ağustos 2000 tarihinde imzalamış ve ancak, 4.6.2003 tarihinde onaylamış ve ayrıca ek ihtiyari protokolü de, üç beyan ve bir çekince ile imzalamıştır (RG.21.Temmuz 2003, S.25175). Bu sözleşmede; “ayrımcılık yasağı, hakları uygulama ödevi”, “kadın ve erkek eşitliği”, “evlenme ve aile kurma hakkı”, “çocuk hakları”, “siyasal haklar”, “yasa önünde eşitlik” gibi konular düzenlenmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz:

Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin; **1.maddesine göre;** “Kadınlar, hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında bütün seçimlerde oy kullanmaya sahip olacaklardır.”**2.maddesine göre;** “Kadınlar hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalarca kurulmuş ve halk tarafından seçilen tüm kamu organlarına seçilme hakkına sahiptirler”. **3.maddesine göre;** “Kadınların, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalar uyarınca kurulmuş bütün, kamu görevlerinde yer alma ve kamu görevlerini yerine getirme hakları vardır”.

“Yaşamı eşit olarak yaşamak için, eşit olarak da katılmak gerekir.” Ancak; Türkiye’de kadınların karar alma mekanizmaları ve siyasete katılım oranları, erkeklere göre çok düşük seviyede bulunmaktadır. Türkiye’de 1934 yılında, kadınlar seçme ve seçilme hakkını elde etmiş ve böylece, ilk defa karar alma mekanizmalarında yer almışlardır. 1935 yılında yapılan ara seçimleri sonucunda, Parlamentoda kadınlar, yüzde 4,6 ile temsil edilmişlerdir. Oysa, 3 Kasım 2002’de yapılan son Genel Seçimler sonucunda, Parlamentodaki kadın oranı yaklaşık % 4.4’dür⁴³

Kadınların karar mekanizmalarına daha fazla katılmasını sağlayacak çözüm yolları⁴⁴ içinde etkili olanlarından birisi de; kadınların kontenjan, merkez yoklaması gibi yöntemler kullanılarak genel merkezlerce aday gösterilmeleridir.

KORKUSUZ, Refik. “Uluslar arası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Bu Sözleşmeye Göre Kurulan İnsan Hakları Komitesine Kişisel Başvuru Hakkının Esasları”, **Hukuk Dünyası**, Y.16, S.2006/2, Nisan-Haziran 2006, s.73-101.

⁴³ Uluslararası istatistiklerde Türkiye, kadınların oy verme hariç, aktif siyasete katılmalarının en düşük olduğu ülkelerden biridir: KALAYCIOĞLU, Ersin/TOPRAK, Binnaz: “Türkiye’de Kadınların Siyaset, Üst Yönetim ve İş Yaşamına Katılması”, www.turkhukusitesi.com/showthread.php?t=2740 (e.t.25.08.2006); Türkiye’de 1935 seçimlerinde, “örtülü bir kota” sistemi uygulanarak, %4.6 oranında kadının (395 milletvekili içinde 18 kadının) parlamentoda yer alması sağlanmıştır. 3 Kasım 2002 tarihli seçimlerde ise, 550 milletvekilinin 24’ü (%4.4.) kadındır: www.kssgm.gov.tr (e.t.25.8.2006); ayrıca bkz.: www.Milliyet.com.tr. (e.t.3.3.2005) (MOROĞLU): Türkiye TBMM’de yüzde 4 oranındaki kadın milletvekiliyle çok geri bir durumda bulunmaktadır. Anayasa’nın 10. maddesine “olumlu ayrımcılık ilkesi” girseydi, Siyasi Partiler ve Seçim yasalarına da yüzde 30 oranında “cinsiyet kotası” konulmak üzere kadınların Meclis’te etkin şekilde temsili sağlanabilirdi.

⁴⁴ Bazı kadın örgütleri; siyasete katılımı kadın-erkek eşitliği için; Siyasî Partiler ve Seçim yasalarında değişiklik paketi hazırlayarak, seçimlerde her bir cins için, %30 oranında bir “kota”, dolayısıyla “pozitif (olumlu) bir ayrımcılık” yapılması önerisinde bulunmuşlardır: www.turkhukusitesi.com/arhive/index.php/f-19.html (e.t.25.08.2006).

Kadınların, uzmanlık gerektiren mesleklerde ve bürokrasi içerisinde üst düzey karar verici konumlarda yer alması da, erkeklere oranla aynı şekilde çok düşüktür⁴⁵.

III- YENİ TÜRK MEDENÎ KANUNU'NUN, KADININ AİLE VE ÖZEL YAŞAMINA İLİŞKİN OLARAK GETİRDİĞİ YENİLİKLER VE UYGULAMADAKİ DURUM

22.11.2001'de kabul edilen ve 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren Yeni Türk Medenî Kanunu; özellikle, "*Aile Hukuku*"nda, "*Evlilik Hukuku*" kısmında (büyük ölçüde evli kadınlar açısından), önemli ve köklü değişiklikler getirmiştir⁴⁶. Bu nedenle, "evli kadın ile ilgili yenilik ve değişiklikler", ağırlıklı olarak ele alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni Türk Medenî Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile, özellikle aile hukukundan doğan davaların bu alanda ihtisaslaşmış mahkemelerde görülmesi amacıyla, Aile Mahkemelerinin Kurulmasına Dair Kanun⁴⁷ da kabul edilerek, 18.1.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bahsedilen alandaki değişiklikler, modern hukuk sistemlerinin hemen hemen hepsinde temel ilke olarak kabul edilen, "kadın-erkek eşitliği" ilkesinin gerçekleşmesi amacıyla dayanan düzenlemelerdir. Yeni Medenî Kanun'daki değişikliklerin esası genel olarak; kaynak İsviçre Medenî Kanunu, Alman Medenî Kanunu, Fransız Medenî Kanunu ve kısmen de İtalyan Medenî Kanunu'na dayanmaktadır. Ayrıca; gerek İsviçre, gerekse Türk doktrin ve yargı içtihatlarında ileri sürülen görüşler ile sayılan ülkelerdeki gelişmeler de olanak bulunduğu ölçüde maddelere yansıtılmıştır.

Ayrıca; uluslararası sözleşmeler ve bu arada insan hakları ile ilgili sözleşmelerin de, Yeni Medenî Kanun'daki değişiklikleri büyük ölçüde etkilediği hususu bir gerçektir. Bu bağlamda; "insan hakları kavramı"nın, "kadınların insan hakları"nın da kapsadığı unutulmamalıdır. Evli olsun olmasın, tüm kadınların hukukî statüsünü etkileyen uluslararası sözleşmelerin başında, Türkiye'nin de taraf olduğu "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi

⁴⁵ Üniversitelerde öğretim elemanı kadın oranı % 36 olup, toplam profesörler içinde kadın oranı % 25'tir. Türkiye'deki toplam hakim ve Cumhuriyet savcısı sayısı içindeki kadın oranı % 18'dir. Mimarların % 31'i, doktor ve operatörlerin % 29'u, avukatların ise % 26'sı kadındır. Bu konuda bkz.: www.kssgm.gov.tr (e.t.25.8.2006).

⁴⁶ KILIÇOĞLU, Ahmet: **Medenî Kanun'umuzun Aile-Miras-Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikler**, 2.B., (Turhan K.), Ankara 2004, s.1 vd. (*Yenilikler*).

⁴⁷ 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun (09.01.2003 kabul, RG.18.01.2003, s.24997).

Sözleşmesi” (CEDAW) (ve Ek İhtiyarî Protokol) gelmektedir. Uluslararası sözleşmeler; sözleşmeyi imzalayan devleti, tüm taahhütlere uyma ve bu arada, iç hukukunda gerekli uyum yasalarını çıkarma yükümü altına sokarlar. Ayrıca, insan hakları konulu uluslararası sözleşmelerin (somut hükümlerinin doğrudan doğruya uygulanma gibi) özel ve üstün bir konumu da söz konusudur.

Yeni Türk Medenî Kanun’da aile hukuku alanında ve özellikle, kadının; evlenmeden önce, evlendikten sonra (evliliği devam ederken) ve evliliğinin (boşanma, ölüm vs. gibi bir sebeple) bitmesinden sonraki aşamalara ilişkin olarak getirilen yenilik ve değişikliklerin başlıcaları şu alanlarda olmuştur:

A) EVLİLİK BİRLİĞİNİN KURULMASINDAN ÖNCEKİ AŞAMADA KADININ HUKUKİ KONUMU

Yeni Türk Medenî Kanunu’nda; evlilik birliğinin kurulmasından önceki aşamada, “*evlenme ehliyeti*”ne (evlenme yaşına) ilişkin olarak⁴⁸ değişiklik yapılarak, evlenme yaşı yükseltilmiştir. Önceki Medenî Kanun’da, kadın için (kız çocuğu demek daha doğru) 14 , erkek için 15 yaş olan, asgari (*olağanüstü*) evlenme yaşı, her iki cins için de, 16 yaşın doldurulması şeklinde yükseltilmiştir (*olağanüstü evlenme yaşı*) (EMK.m.88; YMK.m.124). Ayrıca, eski Medenî Kanun’a göre, 15 yaşını dolduran kadın ile 17 yaşını dolduran erkek, yasal temsilcisinin izni ile evlenebilirken, yeni Medenî Kanun’da bu yaş sınırı, hem kadın, hem de erkek için 17 yaşın doldurulması şeklinde arttırılmıştır (*olağan evlenme yaşı*).

“*Evlenme engelleri*” açısından konuya baktığımızda; eski Medenî Kanun’da (m.89/II), hertürlü “*akıl hastalığı*” kesin bir evlenme engeli idi. Yani, eşlerden birinin veya ikisinin akıl hastalığına rağmen, evlenme akdi yapılmışsa, bu evlilik mutlak butlan ile sakat bir evlilik idi ve iptal edilebiliyordu. Yeni Medenî Kanun’da ise, artık her türlü akıl hastalığında değil, ancak evlenmelerinde tıbbî sakınca bulunan akıl hastalarında bu engel bulunmaktadır (YMK.m.133).

Eski Medenî Kanun’da, kesin evlenme engeli olmayan, *evlâtlık* ile evlât edinenin evlenmesi de, yeni Medenî Kanun ile kesin evlenme engeli haline getirilmiştir. Böylece, evlâtlık ile evlât edinen evlenemeyecek; nasılsa böyle bir evlenme gerçekleşmiş ise, bu evlilik mutlak butlan ile sakat olup, iptal edilebilecektir.

Ayrıca; yeni Medenî Kanun ile getirilen ve eski Medenî Kanun’da yer almayan bir hükme göre; yasal temsilcinin, haklı sebep olmaksızın velâyeti veya vesayeti altındaki küçüğe *evlenme izni* vermemesi halinde; halinde, hakim bu izni verebilecektir (YMK.m.128; EMK:--).

⁴⁸ KILIÇOĞLU, (*Yenilikler*), s.5 vd.; ÖZTAN, Bilge: **Aile Hukuku**, 4.B., Ankara 2004, s.101 vd.

Yeni Medenî Kanun'a göre; *evlenme başvurusu*, kadın veya erkekten birisinin "yerleşim yeri"(ikametgâhı)⁴⁹ evlendirme memurluğuna başvuru şeklinde yapılacaktır (YMK.m.134); eski Medeni Kanun'da ise, erkeğin yerleşim yerine başvuru şeklinde düzenlenmiş idi (EMK.m.98).

B) EVLİLİK BİRLİĞİNİN KURULMASINDAN SONRA (EVLİLİĞİN DEVAMI SÜRESİNDE) KADININ "KİŞİSEL İLİŞKİLERİ" İLE İLGİLİ HUKUKİ KONUMU

Evlilik birliğinin kurulmasından sonra, kadının "kişisel ilişkileri" başlığı altında öncelikle şu noktalar ele alınabilir:

1- Eşlerin Ortak Hak ve Yükümlülükleri (YMK.m.185-187, m.193-194, m.199, m.223/II vd).

2- Eşlerin Bir Meslek ve İşle Uğraşması (YMK.m.192) ve Evlilik Birliğinin Temsili (YMK.m.188-191).

3- Kadının Soyadı (YMK.m.187).

4- Eşlerin Hukukî İşlemlerinde Serbestliği (Sözleşme Özgürlüğü) İlkesi (YMK.m.193 vd.) ve İstisnaları

a) Aile Konutu İle İlgili İşlemler (YMK.m.194, m.240, m.254, m.279, m.652).

b) Tasarruf Yetkisinin Sınırlanması (YMK.m.199).

c) Paylı Mülkiyette Payın Devri İşlemi (YMK.m.223/II, 222/I, II)

5- Evlilik Birliğinin Korunması ve Hakimin Müdahalesi (YMK.m.195-201 ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun)

1- Eşlerin Ortak Hak ve Yükümlülükleri

Önceki Medeni Kanunumuz, aile reisliğini kocaya vermiş, evin geçiminden birinci plânda da, kocayı sorumlu tutmuştur (EMK.m.152/II). Bunun sonucu olarak da, eski Medenî Kanunumuzda, eşlerin hak ve sorumlulukları, kadın ve erkek yönünden farklı düzenlenmiş idi. Oysa, yeni Medeni Kanunumuz, eşlerin (kadın ve erkeğin) eşitliği ilkesi temeline dayandığı için, kadın ve erkek, her iki eş için de, eşit ve ortak hak ve yükümlülükler getirmiş; evlilik birliğinin temsilde ve evin yönetilmesinde eşit haklar tanımıştır (YMK.m.185 vd).

⁴⁹ "Yerleşim yeri" ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz: OĞUZMAN, M.Kemal / SELİÇİ, Özer /OKTAY, Saibe: **Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)**, İstanbul 2002, s.102 vd; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan: **Türk Özel Hukuku**, C.II, Kişiler Hukuku, İstanbul 2002, s.178 vd.

Eski Medenî Kanunda, kocanın aile reisi olması ve eşler arasındaki bazı konulardaki anlaşmazlıklarda (örneğin; çocuğun adının konulmasında, hangi okula gideceğinin belirlenmesinde, ortak aile konutunun seçilmesinde, giderlere katılmada vs.), kocanın oyuna üstünlük tanınmasının sonucu olarak, bu gibi durumlarda kadının hakime başvurma imkânı yok idi. Fakat, yeni Medenî Kanunumuzun, her iki eş için de ortak ve eşit hak ve yükümlülükler getirmesinin sonucu olarak, yukarıda örneksene yöntemi ile verilen uyuşmazlıklarda, artık hakime başvurulabilecektir.

Eşlerin ortak hak ve yükümlülüklerine örnek verecek olursak. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (m.185 vd.): Eşler; ortak konutu (aile konutunu) beraber seçecekler, birlikte yaşama ve evlilik birliğini beraberce yönetme, velâyeti birlikte kullanma⁵⁰ haklarına sahip olacaklardır.

Aynı şekilde; eşler, evlilik birliğinin *yükümlülüklerine* de beraberce katlanacaklardır. Bu ortak yükümlülükler; birliğin mutluluğunu sağlama, sadakat gösterme, birlikte yaşama (aynı zamanda bir haktır), birbirlerine danışma ve yardımcı olma, çocuklara bakma ve yetiştirme, evin giderlerine katılma, meslek ve iş seçiminde özen gösterme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2- Eşlerin Bir Meslek ve İşle Uğraşması ve Evlilik Birliğinin Temsili

“Eşlerin bir meslek ve işle uğraşması” eski Medenî Kanun’un “*Karının meslek ve san’atı*” kenar başlığını taşıyan 159.maddesi, eşitlik ilkesine aykırı bulunarak Anayasa Mahkemesi tarafından 29.11.1990 tarih ve 30/31 sayılı kararla⁵¹ iptal edilmiştir. Yeni Medeni Kanun’da ise bu madde kadın-erkek eşitliğine uygun şekilde yeniden kaleme alınarak, “*eşlerin meslek ve işi*” başlığı altında; eşlerden herbirinin meslek veya iş seçiminde diğerinin iznine bağlı olmadığı, dilediği meslek ve işi seçmekte ve yürütmekte tamamiyle özgür olduğu; ancak, meslek ve iş seçiminde ve bunların yürütülmesinde, evlilik birliğinin huzur ve yararının gözönünde tutulacağı belirtilmiştir.

“*Evlilik birliğinin temsili*”ne gelince⁵²; eşlerin, evlilik birliğinin ihtiyaçlarını karşılamak için, kendisiyle beraber, diğer eşin de hukuk alanında

⁵⁰ Eski Medenî Kanun’da ise; velâyet hakkını kullanan, ana ve babanın anlaşamaması durumunda, babanın oyuna üstünlük tanınmakta idi: “*Evlilik mevcut iken, ana ve baba, velâyeti beraberce icra ederler. Anlaşamazlarsa, babanın reyi muteberdir*” (EMK.m.263). Bu maddeyi karşılayan yeni hüküm ise şöyledir: “*Evlilik devam ettiği sürece ana ve baba velâyeti birlikte kullanırlar...*” (YMK.m.336/I).

⁵¹ RG. 2.7.1992, s.21272.

⁵² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: HAVUTÇU, Ayşe: **Evlilik Birliğinin Temsili**, (Seçkin), Ankara 2006, s.21 vd.; ÖZTAN, s.182 vd.; DURAL,

etkili olmak üzere, üçüncü kişilerle, hukukî işlemler yapmaları anlamını taşır. Eğer eşler, ailenin “sürekli” (yani, olağan, günlük) ihtiyaçları için, üçüncü kişiler ile hukukî işlemlere giriyorlar ise, bu borçlardan dolayı (diğer eşin haberi ve rızası olmasa bile), diğer eşi de sorumluluk altına sokar, her ikisi de “müteselsilen” sorumlu olurlar (m.189).

Ailenin sürekli olmayan, “diğer ihtiyaçları” (önemli ihtiyaçları) için, kural olarak her iki eşin de rızası gereklidir. Aksi takdirde, (örneğin, eşinden habersiz bir araba satın alan) eş, sadece kendisi sorumlu olacak; diğer eş bundan sorumlu olmayacaktır. Ancak, aşağıda belirtilen istisnai durumlarda (YKM.m.188/II), diğer eşin rızası gerekmeksizin, her iki eş de, müteselsilen sorumlu olacaktır:

a) Diğer eş veya haklı sebeplerle hâkim tarafından yetkili kılınmışsa ya da

b) Birliğin yararı bakımından gecikmede sakınca bulunur ve diğer eşin hastalığı, başka bir yerde olması veya benzeri sebeplerle rızası alınamazsa.

Eşlerden birisi, temsil yetkisini sürekli aşar veya bu yetkiyi kullanmakta yetersiz kalırsa, diğeri “*temsil yetkisinin kaldırılması veya sınırlandırılması*”nı hakimden isteyebilir (m190/I). Şartların değişmesi durumunda, hakim talep üzerine bu yetkiyi geri verebilir (m.191).

3- Kadının Soyadı

“*Bekâr kadın soyadı*”nı, haklı sebeplerin varlığı halinde, adın değiştirilmesi ile ilgili hükümlere göre (YMK.m.27) değiştirebilir.

“*Evli kadının soyadı*”na gelince; eski Medeni Kanunumuza göre; evlenme aktinin yapılmasıyla, kadın kocasının soyadını alır (EMK.m.153). Ancak, eski Medenî Kanun’un, 14.5.1997 tarih ve 4298 sayılı Kanunla değişik 153.maddesi ile, evlenen kadına seçimlik bir hak tanınmıştır: “*Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak, evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile, kocasının soyadı önünde, kendisinin önceki soyadını da kullanabilir. Daha evvel iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir.*”

Kadının soyadı konusunda eski Medenî Kanun’un 153.maddesinde, 1997 tarihinde yapılan ve kadının kocasının soyadının önünde, “*önceki*” soyadını da taşımasına imkân sağlayan değişiklik, yeni Medenî Kanun’un 187.maddesinde de aynen korunmuştur. Yeni Medenî Kanunumuzda; evliliğin sona ermesi durumunda, kadının soyadının ne olacağı konusu, evliliğin sona erme sebeplerine göre (ölüm, boşanma, butlan vs...) eski Medenî

Kanunumuzdan (ayrıntılarda) kısmen farklı olarak düzenlenmiştir (YMK.m.40, m.158/II, m.173).

Yeni Medeni Kanunumuzun 173.maddesine göre; evliliğin “boşanma” ile sona ermesi durumunda, eski Medenî Kanun’dan (EMK.m.141’den) farklı olarak, boşanan kadının “evlenmeden önceki soyadını yeniden alabilmesi”ne imkân verecek şekilde düzenlenmiştir. Oysa, eski Medenî Kanun’un 141.maddesinde öngörülen, “*bekârlık soyadını yeniden alması*” hükmü çoğu kez, boşanan kadının menfaatine ters düşmektedir.

Bugün Avrupa Birliği ülkelerinin tamamında, kadının soyadı evlenmekle değişmemektedir⁵³. Eşler, dilerse, birisinin (kadın veya erkeğin) soyadını “*aile adı*” olarak seçebilmektedir. Çocuk da, ya bu aile soyadını, ya da babanın soyadını taşımaktadır.

Doktrinde⁵⁴, Medenî Kanun’da yer alan kadın soyadı kuralı; Anayasa’nın 10., 12., 17. ve 41.maddelerine ve ülkemizin onayladığı bütün uluslararası sözleşmelere aykırı olduğu görüşü ileri sürülmüştür⁵⁵. Bu nedenle,

⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: NOMER, Haluk: “Avrupa Birliği’ne Üye Devletlerde ve Türkiye’de Evlenen Kadının ve Ortak Çocuğun Soyadı”, **Prof. Dr. Ergin NOMER’e Armağan**, MHB Özel Sayı, (İ.Ü. Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi), İstanbul 2002, s.421-450; ABİK, Yıldız: **Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı**, (Seçkin), Ankara 2005, s.144 vd.; HENRICH, s.33 vd.

⁵⁴ MOROĞLU, Nazan: **Kadının Soyadı** (Beta yayın), İstanbul, 2000. <http://www.istanbulbarosu.ogr.tr/komisyonlar/hkkom/haber/kadinkom0304.doc> (e.t.25.08.2006); www.turkhukuksitesi.com/archive/index.php/f-19.html (e.t.25.8.2006).

⁵⁵ Buna karşın; Anayasa Mahkemesi, (29 Ekim 1998 tarihli, E.1997/61, K.1998/59 sayılı kararında), Anyasa’nın 10., 12.ve 17.maddelerine aykırılık sebebiyle açılan bir iptal davasında; eşlerden birisinin soyadını, aile adı olarak taşımaya ilişkin bir talebin kabul edilemeyeceğini belirterek iptal istemini reddetmiştir. Gerek Anayasa Mahkemesi Kararında, gerekse doktrinde bu görüşte olanlar gerekçe olarak; aile hukuku alanında eşlerin düzenleme serbestisinin bulunmaması, kamu yararı, gelenekler, kadının kendi soyadını da kullanabilme imkânı, kocasının soyadını taşıması, kadın için hem hak, hem de yükümlülüktür, çocukların soyadı konusunda karmaşa olacaktır gibi gerekçeleri ileri sürülmektedirler (RG. 15.11.2002, S.24937); AKINTÜRK, s.110 vd.; bu konuda ayrıca bkz: “kişinin toplum içinde bilinip tanındığı ismini kayden de taşımasının haklı neden teşkil edeceği”ne ilişkin olarak (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 99/966 E., 99/1010 K., 01.12.1999 t.): www.turkhukuksitesi.com/archive/index.php/f-19.html (e.t.25.8.2006).

eşler taşıyacakları "aile adı" nı anlaşarak seçebilmelidirler. Eğer böyle bir seçim yoksa, her iki eşin soyadı da, "aile adı" olarak kullanılabilir⁵⁶.

Evli kadının, "sadece kendi soyadını" da taşıyabileceğine ilişkin olarak, Türkiye'den yapılan bir başvuruya da, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi* olumlu yanıt vermiştir.⁵⁷

4- Eşlerin Hukukî İşlemlerinde Serbestliği (Sözleşme Özgürlüğü) İlkesi ve İstisnaları

a) Genel Olarak

Yeni Medenî Kanunumuza göre; *kural olarak*⁵⁸ eşlerin, gerek kendi aralarında, gerekse üçüncü kişilerle yaptıkları hukukî işlemler için, birbirlerinin

⁵⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: ÖZDAMAR, s.262-272.

⁵⁷ "Başvurucu; evlenmeden öncek soyadını taşımasına izin verilmesi isteminn reddedilmesinin, özel hayatın korunması hakkına haksız bir müdahale olduğundan söz ederek, Sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvurucu, ayrıca, erkeklerin evlendikten sonra aile soyadlarını sürdürüyor olmalarının kendisine karşı uygulanan bir ayrımcılık olduğundan da yakınmıştır. Bu bağlamda başvuru, Sözleşmenin 8.maddesiyle birlikte 14.maddesiyle de bağlantı kurmuştur."

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de şu yönde karar vermiştir: "...Avrupa Konseyine üye Sözleşmeciler Devletler arasında, eşlerin ale adını eşit bir durumda seçmeleri lehinde bir konsensüs de doğmuştur. Çift başka türlü karar vermiş olsa bile, kocanın soyadının çiftin soyadı olarak alınmasının yasal zorunluluk ve böylece kadının evlenmekle otomatik olarak kendi soyadını yitirdiği tek Üye Devletin Türkiye olduğu görülmektedir.....Türk Hükümetinin, aileye kocanın soyadının verilmesinin, aile birliğinin ifade edilmesi için düzenlenmiş bir gelenekten doğduğuna ilişkin argümanına /gerekçesine/ gelince, Mahkeme, aynı ada sahip olmanın kesin bir faktör olmadığı düşüncesindedir. Aile birliği, kadının kendi soyadını ya da evli çiftin ortaklaşa bir adı seçmesinden ortaya çıkan bir sonuçtur. Ayrıca, Avrupa'daki diğer yasal sistemler tarafından benimsenen çözümlerle de onaylandığı gibi, evli bir çiftin ortak bir aile adını taşımayı seçmediği yerde de aile birliği korunabilir ve sağlanabilir.... Sonuç olarak, Mahkeme, farklı muamele konusunda, 8.maddeyle bağlantılı olarak, 14.maddenin ihlal edildiğine ve sonuç dikkate alınarak 8.maddenin ayrıca tek başına ihlaline karar verilmesine gerek olmadığına karar vermiştir."

Bu davanın, 13 Ocak 2004 tarihinde duruşması yapılmıştır: (Çev. Av. Nilgün TORTOP); İzmir Barosu Bülteni, Y.14, S.152, Ekim /Kasım 2004, s.25; ayrıca: ÜNAL TEKELİ/TÜRKİYE DAVASI (29865/96), Strazburg, 16 Kasım 2004 (Kazancı Hukuk Otomasyon); www.turkhukuk sitesi.com/archive/index.php/f-19.html (e.t.25.8.2006).

ya da başkasının rızasını almalarına gerek yoktur (eşlerin serbestliği ilkesi; sözleşme özgürlüğü ilkesi) (m.193).

Bu kuralın (serbestliğin), *istisnaları* (m.194, 199, 223/II) şunlardır:

b) Aile Konutu İle İlgili İşlemler

Yeni Medenî Kanun'daki önemli bir değişiklik; 194.maddedir. bu maddeye göre, aile konutuyla⁵⁹ ilgili hukukî işlemler söz konusu olduğunda, eşlerden her biri, konutun mülkiyeti birisine ait olsa dahi, diğeri eşin açık rızasına muhtaç olacaktır. Ayrıca; aile konutu olarak özgülenen taşınmazın maliki olmayan eşe, tapu kütüğüne konutla ilgili gerekli “*şerh*”in verilmesini isteme hakkı da tanınmaktadır.

Benzer şekilde, “*aile konutu ve ev eşyası*” ile ilgili olarak, yeni Medenî Kanun'un çeşitli maddelerinde, (örneğin; m.240, 254, 279; sağ kalan eşin korunması amacıyla 652.m.) ekonomik ve sosyal açıdan eşi koruyan başka hükümler de getirilmiştir.

c) Tasarruf Yetkisinin Sınırlanması

Yeni Medenî Kanun'un 199 uncu maddesiyle; İsviçre Medenî Kanununun 178. maddesine uygun olarak, özel bir önlem mahiyetinde olmak üzere, hâkime “*eşlerden birinin tasarruf yetkisinin sınırlanması*”na karar verme yetkisini tanımaktadır. Bu hükümlerle, boşanmaya kararlı olan kocanın, sırf kadına nafaka veya tazminat ödememek için, mevcut mallarını başkalarına devretme imkânı önlenmekte ve bu yolla kadın korunmuş olmaktadır. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında; hâkimin, eşlerden birinin taşınmazlarıyla ilgili olarak tasarruf yetkisinin kaldırılması hâlinde, tasarruf yetkisinin kaldırılmasına ilişkin önlemin tapuya “*şerh*” edilmesine re'sen karar vermesi imkânı getirilmekte ve böylece eşlerin, birbirlerinden mal kaçırmaları yolu da kapatılmış olmaktadır.

d) Paylı Mülkiyette Payın Devri İşlemi

Eski Medenî Kanun'da; yasal mal rejimi olarak, “*mal ayrılığı*” rejimi düzenlenmiş idi. Yeni Medenî Kanun'da ise, yasal mal rejimi, “*edinilmiş mallara katılma rejimi*”dir. Bu mal rejiminde, eşler edindikleri mallar üzerinde kural olarak, yarı yarıya hak sahibi olurlar. Ancak, bu hak kural olarak, mülkiyet üzerinde olmayan eşe bir “*aynî*” hak değil, sadece bir “*alacak*” hakkı sağlar (YMK.m.239). İstisnaen de; edinilmemiş mallara katılma rejiminin, *ölüm* nedenine dayanan tasfiyesinde, alacak hakkı yerine belirli koşullarda, hak sahibi

⁵⁸ ŞIPKA, Şükran: **Türk Medeni Kanunu'nda Aile Konutuyla İlgili İşlemlerde Diğer Eşin Rızası**, (TMK.m.194), (BetaB), İstanbul 2002, s.26 vd.

⁵⁹ ŞIPKA, s.112 vd.

olan eşin konut ve konut eşyasında kendisine aynı hak (intifa, oturma ya da koşulları varsa mülkiyet hakkı) verilmesini isteme hakkı tanınmıştır⁶⁰.

“Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi”nde üç tür mal grubu vardır:

aa. Edinilmiş mallar,

bb. Kişisel mallar ve

cc. Paylı mallar (müşterek mülkiyet konusu mallar): Müşterek mülkiyetten farklı olarak, burada (aksine anlaşma olmadıkça), eşlerden biri, diğerinin rızası olmadan payı üzerinde tasarrufta bulunamaz (YKM.m.223/II).

5- Evlilik Birliğinin Korunması ve Hakimin Müdahalesi

Evlilik birliğinin korunması amacıyla; gerek *Türk Medenî Kanunu*'na (YMK.m.195-201), gerekse *Ailenin Korunmasına Dair Kanunu*'na göre, hâkimin müdahalesi istenebilir. Ancak; *Ailenin Korunmasına Dair Kanunu*'na göre⁶¹ hakim alacağı tedbirler ile *Türk Medenî Kanun*'daki tedbirler arasında çeşitli yönlerden ile farklılıklar⁶² vardır.

⁶⁰ KILIÇOĞLU, Ahmet: **Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi**, 2.B., (Turhan K.), Ankara 2002, s.23vd.

⁶¹ 4320 sayılı Ailenin Korunması Kanunu'na ilişkin Yargıtay Kararları için bkz: www.turkhukuk sitesi.com/archive/index.php/f-19.html (e.t.25.8.2006).

⁶² Bu farklılıkların başlıcaları şunlardır: 1) TMK'daki tedbirler, genel anlamda ve geçerli bir evlenme sözleşmesine dayanan birlikteliklere uygulanır. 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ise, en geniş anlamda aileyi (imam nikahlı ilişkileri de) kapsar ve aile içi şiddeti önlemekte ve şiddete uğrayan aile bireylerini korumaktadır. 2) TMK'daki tedbirler, eşin talebi ile, diğerinde ise, eş yanında Cumhuriyet Savcılığının talebi üzerine kararlaştırılabilir. 3) TMK'daki tedbirler, nedenin ortadan kalkması halinde, eşlerden birinin talebi ile kaldırılır. Diğerinde ise, tedbirlerin kaldırılması için, eşin talebi gerekmediği gibi; bu talep ceza (kamu) davasının açılmasını da engellemez. 4) TMK'daki tedbirler, sadece eşlerin korunmasına; diğerinde ise, aynı çatı altında yaşayan tüm aile bireylerinin korunmasına yöneliktir. 5) TMK'daki tedbirler için açılacak dava, harca tâbi iken; diğerinde harca tâbi değildir. 6) TMK'daki tedbirler için, eşin kusuru aranmaz; diğerinde ise, eşin kusurlu olması gerekir. 7) TMK'daki tedbirler, kanunda sınırlı sayılmıştır; diğerinde ise, örnekseme yoluyla düzenlenmiştir. 8) TMK'daki tedbirler, hakimin ihtarının sonuçsuz kalması halinde alınır. Diğerinde ise, ihtar gerek yoktur. 9) TMK'daki tedbirlere uyulmamasının doğrudan bir yaptırımı yoktur; ancak, ileride boşanma davasında göz önüne alınabilir. Diğerinde ise, tedbirler cezai yaptırıma bağlanmıştır: (UÇAR, s.154 vd.; AYAN, Serkan: *Evlilik Birliğinin Korunması*, Ankara 2004,

Evlilik birliğinin korunması amacıyla hakimin müdahalesini isteyebilmek için de; evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi veya önemli bir konuda uyuşmazlığa düşülmesi (YMK.m.195) gereklidir. Gerek Türk Medenî Kanunu'na, gerekse Ailenin Korunmasına Dair Kanun'a göre alınacak tedbirlerde; "görevli" mahkeme, *Aile Mahkemesi*'dir (Aile Mahk.K.m.4). Aile Mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde, bu davaya Asliye Hukuk mahkemesinde bakılır (Aile Mah.K.m.2/II). "Yetkili" mahkeme ise; "eşlerden herhangi birinin yerleşim yeri mahkemesidir. Eşlerin yerleşim yerleri farklı ve her ikisi de önlem alınması isteminde bulunmuş ise, yetkili mahkeme ilk istemde bulunanın yerleşim yeri mahkemesidir" (YMK.m.201; EMK.'da bu hükmün karşılığı bulunmamaktadır)⁶³.

Yeni Medenî Kanun'a göre, evlilik birliğinin (eşlerin ve çocukların) korunması için, hakimin alacağı başlıca önlemler şunlardır: (m.195/II, 196, 198)

- Uyarıda bulunma, uzlaştırmaya çalışma.
- Birlikte yaşamaya ara verilmesi.
- Parasal katkının belirlenmesi.
- Borçlulara emir verme.
- Tasarruf yetkisinin sınırlanması.

Bu önlemler, geçici niteliktedir, durumun değişmesi halinde kaldırılabilir veya değiştirilebilir (m.200-201).

Aile içindeki şiddetin önlenmesi amacıyla 1998 yılında çıkarılan Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile bu konuya ilişkin özel bir yasal düzenlemeye gidilmiştir. Böylece; aile içi şiddetin vuku bulduğu durumlarda mağdurun şikayeti olmaksızın (üçüncü şahısların bildirimle) polis ve adalet mekanizmasının harekete geçmesi sağlanmıştır⁶⁴. Avrupa Birliği ülkelerinin birçoğunda bulunmayan bir düzenleme olan Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile; aile konutundan uzaklaştırma, silahları yetkililere teslim etme, tedbir nafakası, aile bireylerini iletişim vasıtalarıyla rahatsız etmemesi, eşyalara zarar

s.302 vd.; TUTUMLU, Mehmet Akif: **Teorik ve Pratik Boşanma Yargulaması Hukuku**, C.II, (Seçkin), Ankara 2005, s.1148 vd.).

⁶³ AKINTÜRK, C.II, s.125 vd.; DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, s.239 vd.

⁶⁴ İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi, 2005 yılı başvuru istatistiklerine göre: 2005 yılında toplam 2827 kadın Merkez'e başvurmuştur. Bunlar sırasıyla; (%59,9) boşanma davası, (%12,8) nafakanın icrası; (%9,7) 4320 sayılı *Ailenin Korunmasına Dair Kanun'a* muhalefet suçu; (%2,3) de diğer (müessir fiil, tehdit, tecavüz vs...) suçlardan oluşmuştur:[http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/pages/nevs-full-asp?id=98&r\(e.t.25.8.2006\).](http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/pages/nevs-full-asp?id=98&r(e.t.25.8.2006).)

vermemesi gibi özel tedbirler öngörülmektedir. Bu tedbirlere uyulmaması halinde, 3 aydan 6 aya kadar hapis cezası öngörülmektedir. Ayrıca; Aile Mahkemelerinin kurulması ile de, aile hukuku ile (ve aile içi şiddet de dahil olmak üzere) ilgili konularda, özel bir yargı mercii oluşturulmuş bulunmaktadır⁶⁵.

Ayrıca, Medenî Hukuk ile ilgili yasal düzenlemeler yanında; 13 Temmuz 2005'de, Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyelerin kadınlar ve çocuklar için "*koruma evleri*" açmalarının, belediyelerin görev ve sorumlulukları arasında olduğuna ilişkin (m.14/a) düzenlemenin bulunduğu 5393 sayılı *Belediye Kanunu* yürürlüğe girmiştir⁶⁶.

C) EVLİLİK BİRLİĞİNİN KURULMASINDAN SONRA (EVLİLİĞİN DEVAMI SÜRESİNDE) KADININ "MALİ İLİŞKİLERİ" İLE İLGİLİ HUKUKİ KONUMU: MAL REJİMLERİ

1- Genel Olarak (Yasal ve Seçimlik) Mal Rejimleri

Yeni Medenî Kanun'un getirdiği değişiklikler içinde, evli kadını en çok etkileyen ya da etkileyebilecek olan hükümler, kuşkusuz "*mal rejimleri*" alanında yapılmıştır (YMK.m.202 vd). Eski Medenî Kanun'da, yasal mal rejimi, "*mal ayrılığı*"⁶⁷ iken, yeni Medenî Kanun'da yasal mal rejimi olarak "*edinilmiş mallara katılma*" rejimi kabul edilmiştir (YMK.m.218 vd.).

Bundan başka, akdî (sözleşmesel; seçimlik) mal rejimleri olarak eski Medenî Kanun'da; "*mal birliği*" ve "*mal ortaklığı*" yer alırken; yeni Medenî Kanun'da, akdî mal rejimleri olarak; "*mal ayrılığı*", "*paylaşmalı mal ayrılığı*"⁶⁸ ve "*mal ortaklığı*" rejimleri benimsenmiştir.

⁶⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: BAKTIR, Selma: **Aile Mahkemeleri**, (Yetkin), Ankara 2003, s.35 vd.; KARAGÜLMEZ, Ali/URAL, S.Sezai: **Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri**, 2.B. (Seçkin), Ankara 2003, s.24 vd.; KÖSEOĞLU, Bilal: **Aile Mahkemelerinin İşleyişi**, (Seçkin), Ankara 2005, s.245 vd.

⁶⁶ (RG. 13 Temmuz 2005, S.25874); ayrıca bu konuda bkz: www.kssgm.gov.tr (e.t.25.8.2006)

⁶⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: ACABEY, Beşir: **Evlilik Birliğinde Yasal Mal Rejimi**, İzmir 1998, s.50 vd.

⁶⁸ "*Paylaşmalı mal ayrılığı rejimi*" sözleşmesinin kurulmasından sonra eşlerden biri tarafından edinilen ve ortak kullanıma tahsis edilen mallar, yatırımlar ve ikame değerler, "eşit" olarak paylaşımına tâbi olacaktır (YMK.m.250/I). Ayrıca; paylaşmalı mal ayrılığı rejiminde, boşanma halinde, aile konutunda oturma hakkına ve ev eşyalarının kullanılmasına ilişkin düzenleme yapıldığından (TMK.m.254) ve geçmişe (eski evliliklere) de uygulanması halinde, evli

Ayrıca, yeni Medenî Kanun'a göre; *mal rejimi sözleşmesi*, noterde "düzenleme" veya "onaylama" şeklinde yapılabilir (YKM.m.205/I). Eski Medenî Kanun'da ise (EMK.m.173), sözleşmenin "düzenleme" şeklinde yapılması gerekmekte idi. Böylelikle, artık eşler aralarında yaptıkları bir sözleşmeyi, notere götürüp onaylatma ile de yetinebileceklerdir. Ayrıca, taraflar *evlenme başvurusu sırasında*, evlendirme memuruna, hangi mal rejimini seçtiklerini *yazılı* olarak da bildirebilirler. Evlendirme memurunun görev ve yetkisi, sadece, "mal rejimi seçimine ilişkin" yazılı başvuruyu kabul edip, resmî kayda geçirmekle sınırlıdır⁶⁹.

2- Yasal Mal Rejimi: Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Yürürlük Tarihi

Yeni Medenî Kanunumuza göre, yasal mal rejimi, edinilmiş mallara katılma rejimidir⁷⁰. Bu rejimin yürürlük tarihi, kanunun kabulü tarihinden farklı olarak, geriye de yürütülebilmektedir.

4722 Sayılı Türk Medenî Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un⁷¹ (TMKUK) 10. maddesindeki hüküm; geçiş dönemindeki evlilik sırasındaki ve evliliğin (boşanma veya iptal davası ile) sona ermesi halinde mal rejimleri açısından önem taşımaktadır.

TMKUK'nun 10 /III'deki geçiş hükmü nedeniyle; Türk Medenî Kanunu'nun (yeni Medenî Kanunun) yürürlüğe girdiği 1 Ocak 2002'den önce evlenmiş olan kadınlar, "edinilmiş mallara katılma rejimi"nin, evliliğin başından itibaren geçerli olmasını istiyorlarsa, bir yıl içinde (1 Ocak 2002 ile 31 Aralık 2002 tarihleri arasında), eşleri ile birlikte yapacakları mal rejimi sözleşmesi ile, yasal mal rejimini (edinilmiş mallara katılma rejimini) seçmiş olmaları

kadınlar için yasal mal rejimi olarak kabul edilmesi daha uygun olacaktır: MOROĞLU, Nazan: **Medenî Kanunda Mal Rejimleri**, (BetaB), İstanbul 2002, s.130 vd.

⁶⁹ KILIÇOĞLU, (Mal Rejimi), s.18 vd.; DURAL/OĞUZ/GÜMÜŞ, s.304; ÖZÜĞÜR, Ali İhsan: **Mal Rejimleri**, 3.B., (Seçkin), Ankara 2006, s.24 vd.; ZEYTİN, Zafer: **Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Tasfiyesi**, s.36 vd.; HAYRAN, Burhan: **4721 Sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu, Mal Rejimleri Şerhi**, (Adil Yayınevi), Ankara 2004, s.9 vd.

⁷⁰ KILIÇOĞLU, (Mal Rejimi), s.22 vd.; AKINTÜRK, s.147 vd.; ÖZTAN, s.249 vd.; DURAL/OĞUZ/GÜMÜŞ, s.320 vd.; ÖZÜĞÜR, s.39 vd.; KÖSEOĞLU, s.232 vd.; ZEYTİN, s.73 vd.

⁷¹ 3.12.2001 kabul, 01.Ocak.2002 yürürlük tarihli 4722 sayılı Türk Medenî Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun (RG.8 Aralık 2001, S.24607).

gerekmektedir. Ancak, bu bir yıllık süre içinde notere gidebilip de, bu şekilde anlaşma yapanların sayısı çok azdır.

Eğer, eşler, yukarıda belirtilen tarihler arasında böyle bir seçimi yapmadıkları ya da (eşleri istemediği için vs...) yapamadıkları takdirde, edinilmiş mallara katılma rejimi geçmişe (evliliğin başlangıç anına) etkili olamamakta, (yasal mal rejimi dışında, başka bir mal rejimi seçilmemişse) sadece, 1 Ocak 2002'den itibaren etkili olabilmektedir.

Eskiden evlenmiş olan bu eşler, evlendikleri tarihten, 1 Ocak 2002'ye kadar (eğer, eski Medenî Kanuna göre başka bir akdî mal rejimini seçmemişlerse), eski Meden Kanun'daki yasal mal rejimi olan, "mal ayrılığı" rejimine tâbi olmaktadır⁷². Bu durumda ise, 10 Ocak 2002'den önce eskiden evlenmiş olan bir çok kadın mağdur olmakta ya da mağdur olma riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar⁷³. Bu nedenle, edinilmiş mallara katılma rejiminin,

⁷² Yürürlük yasasının, mal rejimi ile ilgili 10.maddesinde yapılan bu değişikliğin tek gerekçesi olarak, "kanunların geriye yürümezliği ilkesi" ileri sürülmektedir. Oysa ki; 1) Bu ilke, kazanılmış haklar içindir, doğmamış haklar için düşünülemez. 2) Kamu düzenine ilişkin konularda yeni yasa uygulanır. 3) 1926 tarihli MK'nun, mal rejimleri ile ilgili hükmü de varolan evlilikleri, evlilik tarihinden itibaren etkilemiştir. 4) Edinilmiş mallara katılma rejiminin aynen iktibas edildiği, kaynak İsviçre'de (ve benzer sistemin uygulandığı diğer ülkelerde de), değişiklik evlilik tarihinden itibaren uygulanmıştır (Aile Hukuku Reformunun Yürürlük maddeleri 9/b ve 9/d). Hatta; İsviçre'de, "ölüm" vukubulsa dahi, malların tasfiyesine henüz geçilmemişse, yeni rejim (e.m.k.r.) uygulanmıştır. Sonuç olarak, yeni mal rejiminin, mevcut evliliklere sadece yasanın yürürlük tarihinden sonraki dönem için uygulanması hukuka aykırı, eski-yeni evlilikler açısından eşitsizlik kaynağı ve ayrımcılık yaratacak bir düzenlemedir: Saibe Oktay ÖZDEMİR ve Şükran ŞİPKA'nın Adalet Bakanlığı'na iletmiş olduğu hukuksal görüşten (<http://groups.yahoo.com/group/hukuk/message2887> (13.12.2001 t.)).

⁷³ İzmir 3. Asliye Hukuk Mahkemesi Hakimliği tarafından, Uygulama Kanunu'nun 10.maddesinin Anayasaya aykırılığı sebebiyle açılan iptal davası, 28 Mayıs 2002 tarihinde, özet olarak şu gerekçe ile reddedilmiştir: "*....bir mahkemenin Anayasa Mahkemesine başvurabilmesi için elinde yönteminde açılmış bulunan ve görevine giren bir dava bulunması ve iptali istenen kuralların da o davada uygulanacak olması gerekmektedir. Uygulanacak yasa kuralları, davanın değişik evrelerinde ortaya çıkan sorunların çözümünde veya davayı sonuçlandırmada olumlu ya da olumsuz yönde etki yapacak nitelikte bulunan kurallardır. İtiraz yoluna başvuran mahkemenin bakmakta olduğu dava,.....maddi ve manevi tazminat isteminde bulunulmuştur. Bu istemle ilgili...tarihinde harç ödemesi yapılmış ise de, bu istemin manevi tazminat*

kaynak İsviçre Medenî Kanunu'nda olduğu gibi, 1 Ocak 2002'den önce aktedilen evliliklere de uygulanması, gerek iç hukukumuz, gerekse taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler açısından yerinde olacaktır⁷⁴.

“Edinilmiş mallara katılma rejimi”nin düzenlenmesinde, kaynak İsviçre Medenî Kanunu'nun 196-220.maddeleri hükümlerinden geniş ölçüde yararlanılmış, hatta bir kaç istisna dışında bu hükümler tamamen adı geçen Kanundan alınmıştır.

“Edinilmiş mallara katılma rejimi”nde, esas olarak iki tür mal grubu vardır: “**edinilmiş mallar**” (edinilen değerler), “**eşlerin kişisel malları**”⁷⁵. Bu mal grupları yanında, bir de eşlerin “**paylı malları**” söz konusu olabilir. Paylı (müşterek mülkiyet konusu) mallardır; müşterek mülkiyetten farklı olarak,

davasını “katılma alacağı” davasına dönüştürmeyeceği açıktır. Açıklanan nedenlerle, manevi tazminat isteminin karara bağlanmasında, 4722 sayılı Yasanın itiraz konusu 10.maddesinin olumlu veya olumsuz uygulanma olanağı bulunmadığından istemin başvuran Mahkemenin yetkisizliği nedeniyle reddi gerekir.Sonuç olarak, 3.12.2001 günlü, 4722 sayılı “Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Yasanın” 10.maddesi, itiraz başvurusunda bulunan Mahkemenin davada uygulayacağı kural olmadığından, bu maddeye ilişkin itiraz başvurusunun mahkemenin yetkisizliği nedeniyle REDDİNE, 28 Mayıs 2002 gününde oybirliğiyle karar verildi.” (E.2002/95, K.2002/49, Karar t. 28.5.2002, Kazancı Hukuk Otomasyon); aynı karar için ayrıca bkz: İzmir Barosu Bülteni, Temmuz/Ağustos 2002, s.19; www.turkhukuk sitesi.com/archive/index.php/f-19.html (e.t.25.8.2006).

⁷⁴ Türkiye'nin de 15.8.2000 tarihinde imzaladığı ve ancak 4.6.2003 tarihinde onayladığı Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 23.maddesinin 4.bendine göre;

“bu Sözleşmeye Taraf Devletler, eşlerin evlenirken, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit hak ve sorumluluklara sahip olması için gerekli tedbirleri alacaklardır. Evlilik sona erdiğinde, çocuklar için gerekli olan koruyucu hükümler öngörülmesi sağlanacaktır.” Bu sözleşmede tanınan haklara taraf devletlerin saygı gösterip göstermediğini denetlemek ve bu alanlarda sağlanan gelişmeleri izlemek amacıyla “İnsan Hakları Komitesi” kurulmuştur. Komite denetim görevini, “rapor”, “bireysel başvuru” ve “devletlerarası şikayet” yöntemleri ile yerine getirmektedir. Komitenin hazırlamış olduğu raporların bağlayıcılığı olmasa da, komite görüşlerinin takipçisi olarak, özellikle sözleşmecî devletlerde, sözleşmenin bir birlik ve uyum içerisinde uygulanması yönünde hizmet görmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.. KORKUSUZ, s.85 vd.

⁷⁵ KILIÇOĞLU, (Mal Rejimi) s.42 vd.; ÖZTAN, s.250 vd.; ZEYTİN, s.79, s.89 vd.; KÖSEOĞLU, S.233 vd.

(aksine anlaşma olmadıkça), eşlerden biri, diğerinin rızası olmadan payı üzerinde tasarrufta bulunamaz (YKM.m.223/II).

“Edinilen değerler”, eşlerden herbirinin mal rejiminin devamı boyunca, ivazlı olarak (karşılığı ödenerek) elde ettiği değerlerdir (YKM.m.219/I). Bir eşin edinilmiş malları özellikle şunlardır (YKM.m.219/II):

- a) Her bir eşin, çalışmasının karşılığı olan edinimleri,
- b) Sosyal güvenlik ve sosyal yardım kurumlarının, sandık ve benzerlerinin yaptığı ödemeler,
- c) Çalışma gücünü kaybetmesi sebebiyle kendisine ödenen tazminatlar,
- d) Kişisel mallarının gelirleri,
- e) Edinilmiş malların yerine geçen değerler, bir eşin edinilmiş malı sayılacaktır.

“Kişisel mallar”a gelince; bunlar ya “kanuna göre” (YKM.m.220), ya da “sözleşmeye göre” (mal rejimi sözleşmesi) (YKM.m.221) kişisel mal olarak kabul edilmiştir. “Kanuna” göre kişisel mal olarak kabul edilen değerler şunlardır (YKM.m.220):

- a) Eşlerden birinin yalnız kişisel kullanımına yarayan eşyalar,
- b) Mal rejimi yürürlüğe girmeden sahip olunan eşyalar,
- c) Mal rejimi yürürlükte iken ivazsız olarak elde edilen veya
- d) miras olarak kalan eşyalar,
- e) Manevî tazminat alacakları,
- f) Kişisel mallar yerine geçen değerler.

Bu mallar kanundan ötürü kişisel mal sayılır. Ayrıca, eşler, mal rejimi sözleşmesiyle bazı malları, kişisel mal sayabilirler. “Sözleşmeye göre”, kişisel mal sayılabilecek değerler (YKM.m.221):

- a) Bir mesleğin icrası veya işletmenin faaliyeti sebebiyle doğan ve edinilmiş mallara dahil olması gereken malvarlığı değerleri,
- b) Kişisel malların gelirleri, mal rejimi sözleşmesi ile, edinilmiş mallara dahil olmayacağı kararlaştırılabilir.

Mülkiyet Durumuna gelince; edinilmiş mallara katılma rejiminde, şu mal kategorileri vardır (YKM.m.219vd.):

- a) Kadının kişisel malları,
- b) Kadının kazanılmış malları,
- c) Kocanın kişisel malları,
- d) Kocanın kazanılmış malları ve

e) Eşlerin “müşterek mülkiyeti” altındaki malları /Paylı mallar/ (YKM.m.222/II).

“Edinilmiş mallara katılma rejimi”; eşlerin mallarının evlilik süresince ayrı olması ve sona erdiğinde, evlendikten sonra edinilen malların paylaşılması esasına dayanmaktadır. Yani; “mal ayrılığı rejimi”nde olduğu gibi, bu rejimde de; “evlilik süresince”, eşlerden her biri evlenmeden önce ve sonra sahip olduğu tüm (kişisel ve edinilmiş)⁷⁶ malların maliki olarak kalmaya devam eder (YKM.m.222, m.223/I). Müşterek mallar (YKM.m.222/II) üzerinde ise, müşterek (paylı) mülkiyet vardır. Ancak, müşterek mülkiyetten farklı olarak, burada (aksine anlaşma olmadıkça), eşlerden biri diğerinin rızası olmadan payı üzerinde tasarrufta bulunamaz (YKM.m.223/II).

“Mal rejimi sona erdiğinde” ise, her bir eşin “kişisel malları” ve “evlendikten sonra edindiği değerleri” ayrılır (YKM.m.228).

“**Malların yönetimi, yararlanma ve tasarruf hakkı**” ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz:

Kural olarak bir eş, diğerinin onayı olmadan, “kişisel ve edinilmiş malları” üzerinde tasarruf etmeye ve mallarını tek başına yönetmeye yetkilidir (YKM.m.223). Ancak, aksine anlaşma olmadıkça, eşlerden biri diğerinin rızası olmadan “paylı (müşterek) mülkiyet” konusu maldaki payı üzerinde tasarrufta bulunamaz (YKM.m.223/II).

Yeni Medenî Kanun’daki (ve İsviçre Medenî Kanunu’ndaki) “edinilmiş mallara katılma rejimi”nde; Alman Hukukundaki yasal mal rejiminden farklı olarak, eşlerden birinin, malların tümü veya ev eşyası üzerinde, diğer eşin onayı olmaksızın tasarruf edemeyeceğine ilişkin sınırlama bulunmamaktadır. Fakat, Yeni Medenî Kanun’da (ve İsviçre Hukuku’nda, “*evlenmenin genel hükümleri*” içinde), aile konutu ile ilgili olarak bazı sınırlamalar bulunmaktadır (YKM.m.194; ZGB, yeni m.169).

“**Edinilmiş mallara katılma rejiminin sona ermesi ve malların tasfiyesi**”⁷⁷ ne gelince; bu mal rejimi, eşlerden birinin “ölümü”, “başka bir mal rejiminin kabulü”, mahkemece evliliğin “iptal” veya “boşanma” sebebiyle sona erdirilmesine veya “mal ayrılığına geçilmesine karar verilmesi” hâllerinde *sona erer* (YMK.m.225). Ölüm veya başka mal rejiminin kabulü anı, sona ermede esas alınırken; mahkemece evliliğin “iptal” veya “boşanma” sebebiyle sona

⁷⁶ Benzer yönde, İsviçre Hukuku için (ZGB.m.201 vd.): ZEVKLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA: **Medeni Hukuk**, (Seçkin), Ankara 2000, s.816; ÖZUĞUR, s.39 vd.; ZEYTİN, s.79 vd.; HAYRAN, s.84 vd.

⁷⁷ KILIÇOĞLU, (Mal Rejimi) s.50 vd.; ÖZTAN, s.293 vd.; ZEYTİN, s.181 vd.; ÖZUĞUR, s.47 vd.; KÖSEOĞLU, s.235 vd.

erdirilmesine veya “mal ayrılığına geçilmesine karar verilmesi“ hâllerinde, mal rejimi dava tarihinden geçerli olmak üzere sona erer.

Mal rejiminin *tasfiyesinde*, her bir eşin kişisel malları, edinilen mallarından ayrıldıktan sonra, edinilen mallara ait olan borçlar, bu değerden düşülür (YMK.m.226 vd.). Geriye kalan miktar, “*Artık Değer*”i oluşturur (YMK.m.231) ve bu artık değer *kural olarak, eşler arasında yarı yarıya paylaşılır* (YMK.m.236/I). Eşler, mal rejimi sözleşmesiyle başka bir paylaşım oranını da kabul edebilirler (YMK.m.237/I).

Zina veya hayata kast nedeniyle boşanma hâlinde hâkim, kusurlu eşin artık değerdeki pay oranının hakkaniyete uygun olarak azaltılmasına veya kaldırılmasına karar verebilir (YKM.m.236/II). Ancak, bu fıkra hükmü çeşitli yönlerden eleştirilebilir. Çünkü, zina veya hayata kast halinde, bunun gerek hukukî yönden, gerekse cezaî yönden sonuçları; Medenî Kanun’un (boşanma), Borçlar Kanunu’nun (tazminat) ve Ceza Kanunu’nun (cezaî) yaptırıma bağlayan hükümlerinde düzenlenmiş bulunmaktadır.

D) KADIN İLE ÇOCUK ARASINDAKİ SOYBAĞI (NESEP) DURUMU VE EVLÂT EDİNME

Yeni Medeni Kanun’da, sahih ve gayri sahih nesep ayrımı kaldırılarak, “soybağı” kavramı getirilmiştir. Çocuk ile ana arasında soybağı; “doğum” ile kanunen (TMK.m.282/I) veya “evlât edinme” yolu (hakim hükmü) ile kurulur (TMK.m.282/II). Çocuk, evlilik içi doğmuşsa, ailenin (yani, babanın) soyadını taşır⁷⁸. Evlilik dışı doğmuşsa; ananın soyadını taşımakta idi (TMK.m.321). Ancak, bu hüküm; Nüfus Hizmetleri Kanunu’nun, 28. ve geçici 5.maddesi ile 29.04.2006 tarihinde değiştirilmiştir⁷⁹.

⁷⁸ Alman Medeni Kanunu’nun 1616.maddesinde (Famliennamenrechtsgesetz – FamNamRG-, yani Aile Adına Dair Kanun ile) 1994’de yapılan değişiklikte; “çocuğa annenin veya babanın soyadı seçilerek verilecek ve seçilen bu soyadı daha sonra doğan çocuklar için de geçerli olacaktır. Bir ay içinde böyle bir seçim yapılmadığı takdirde, vesayet mahkemesi soyadı seçme yetkisini anaya veya babaya verecektir”. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: MOROĞLU, (Kadının Soyadı) ve www.turkhukusitesi.com/archive/index.php/f-19.html (e.t.25.8.2006)

⁷⁹ 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu (RG. 29.04.2006, S.26153).

NHK. “Tanıma işlemi” m.28/4: “*Taninan çocuklar babalarının hanesine baba adı ve soyadı ile analarının kimlik ve kayıtlı olduğu yer bilgileri belirtilmek suretiyle tescil edilir*”.

Geçici Madde 5’e göre; “*Bu Kanun yürürlüğe girinceye kadar tanıma beyanı veya babalığa hüküm kararı sonucu ana hanesine tescil edilen çocukların baba*

Kadın evli değilse ve otuz yaşını doldurmuşsa, tek başına evlât edinebilir (TMK.m.307/I). Evli kadın ise; kural olarak eşi ile birlikte evlât edinmek zorundadır (TMK.m.306/I). Ancak, bu kuralın istisnaları da vardır (TMK.m.307/II). Aynı şekilde, evli eş, evlât edinilir ise, eşinin de rızası gerekir (TMK.m.313/II).

E) EVLİLİK BİRLİĞİNİN (BOŞANMA, İPTAL, ÖLÜM VS. SEBEBİYLE) SONA ERMESİ HALİNDE KADININ HUKUKİ KONUMU

1- Genel Olarak

Evlilik birliğinin başlıca sona erme sebepleri; ölüm, ölüm karinesi, gaiplik, evliliğin (mutlak veya nispî butlan sebebiyle) iptali ve boşanmadır. Bunlardan bir kısmı evliliği, kendiliğinden (ölüm gibi), diğer bir kısmı ise (boşanma, gaiplik gibi), ancak mahkeme kararı (hakim hükmü) ile sona erdirir. Aşağıda, evlilik birliğinin sona erme sebeplerinden, boşanma konusu ayrıntılı hukukî sonuçları nedeniyle ayrıca, ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2- Evlilik Birliğinin “Boşanma” İle Sona Ermesi Halinde Kadının Hukukî Konumu (Boşanma Davasında Taraflar, Yetki, Kadının Soyadı, Nafaka, Tazminat, Çocukların Velâyeti ve Vesayet Hakkı, Bekleme Süresi, Mal Rejiminin Tasfiyesi vs.)

Yeni Medenî Kanun’da; “Boşanma” başlığını taşıyan ikinci bölümde boşanma sebepleri⁸⁰ ve boşanmanın sonuçlarıyla ilgili bazı değişiklikler yapılmıştır (EMK.m.129-134; YMK.m.161-166)⁸¹. Örnek olarak; Yeni Medenî Kanun’un 164.maddesinde düzenlenen “*terk*” sebebiyle boşanmada Eski Medenî Kanun’un öngördüğü *üç aylık* terk süresi *altı aya* çıkarılmıştır. Sürenin uzatılmasının dayandığı düşünce, eşlerin barışma ve bir araya gelme ihtimalinin daha uzunca bir sürede gerçekleşebileceğidir. Terkeden eşe, dördüncü ayın sonunda ihtarda bulunulacak ve eş, iki ay içinde ortak konuta dönmesi gerektiği hususunda uyarılacaktır. Ayrıca, Yeni Medenî Kanun’da “Birlikte yaşamaya ara verilmesi” kenar başlığını taşıyan 197 nci maddesi, ortak yaşam nedeniyle eşlerden birinin kişiliği, ekonomik güvenliği veya ailenin huzuru tehlikeye düştüğü sürece, o eşe ayrı yaşama hakkı da tanımaktadır.

hanelerine nakline ana ve babanın birinin, çocuk ergin ise kendisinin müracaatı aranır”. Ancak; yeni Nüfus Hizmetleri Kanunu’nda, “babalık davası” ile babaya soybağı ile bağlananların baba hanesine tescili, bu Kanun’un yürürlük tarihine (20.04.2006) dek öngörülmüştür. Bu tarihten sonraki “babalık davası (hükmü)” ile soybağı kurulanlar açısından, yasada bir hüküm öngörülmediğinden, yasada bir boşluk oluşmuştur.

⁸⁰ ÖZDEMİR, Nevzat: **Türk-İsviçre Hukukunda Anlaşmalı Boşanma**, (Beta), İstanbul 2003, s.99 vd.

⁸¹ Tasarı ve Yeni Medenî Kanun, Genel Gereğe.

“Boşanma ile Ayrılık Dâvalarında Taraflar, Tarafların Ehliyeti ve Muhakeme Usûlü”ne⁸² gelince; Eski Medenî Kanun'da olduğu gibi, Yeni Medenî Kanun'a göre de, boşanmayı ve ayrılığı talep hakkı, şahsa sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğu için, üçüncü şahıslar dava açamazlar. Fakat EMK'dan farklı olarak; boşanma davası açıldıktan sonra, *dâvacı biri ölürse, mirasçılarının davaya devam etme yetkileri bulunmaktadır (YMK.m.181/II)*. Ancak, artık burada dâva, boşanmaya yönelik olmayacak (çünkü, ölümle evlilik zaten sona ermiştir), dâvalının kusurunun ispatlanmasına yönelik olacaktır. Eğer dâvalının kusuru ispatlanırsa, ölen dâvacının mirasından yararlanamayacaktır (YMK.m.181/I,II).

Yeni Medenî Kanun'da, boşanma davalarında yetki konusunu düzenleyen 168.madde yeniden kaleme alınmış ve yetkili mahkemenin, *eşlerden birinin yerleşim yeri veya eşlerin davadan önce, son defa altı aydan beri oturdukları yer* mahkemesi olması uygun görülmüştür.

Aynı şekilde, yürürlükte mevcut olmayan bir hüküm de Yeni Medenî Kanun'un 77.maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre; *boşanmadan “sonra”* açılacak davalarda (maddî ve manevî tazminat ile yoksulluk nafakasında) *yetkili mahkemenin, nafaka alacaklısının yerleşim yeri* mahkemesi olduğu hükme bağlanmıştır.

Yeni Medenî Kanun ile yeni getirilen 178.madde, *boşanma* sebebiyle açılacak davaların boşanma hükmünün kesinleşmesinin üzerinden *bir yılın geçmesiyle zamanaşımına* uğrayacağını hükme bağlamıştır. Burada kastedilen davalar, boşanma veya ayrılık dâvası değil; boşanmadan “sonra” açılacak, maddî ve manevî tazminat ile yoksulluk nafakası davalarıdır.

“Boşanma ile Ayrılık Dâvalarında İhtiyatî Tedbirler”⁸³ konusuna gelince; boşanma veya ayrılık dâvasına bakan hâkim, gereken durumlarda **re'sen**, dâva süresi boyunca, eşler için tedbir nafakası ödenmesine (YMK.m.169; EMK.m.162/III), müşterek konutun kime bırakılacağına, yasal mal rejimine (edinilmiş mallara katılma rejimine) geçilmesine (YMK.m.169, EMK.m.137) ve çocuklar (YMK.m.169, EMK.137) için iştirak nafakası verilmesine karar verecektir. Bu tedbirler, karar kesinleşinceye kadar devam eder.

Yeni Medenî Kanun'un 182.maddesine, eski Medenî Kanun'unda (EMK.m.148) olmayan bir fıkra da eklenmiştir. Bu yeni eklenen fıkraya göre; hâkim, istem hâlinde irat biçiminde ödenmesine karar verilen iştirak nafakası giderlerinin, *gelecek yıllarda* tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne

⁸² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: TUTUMLU, Mehmet Akif: **Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku, C.I ve C.II**, (Seçkin), Ankara 2005.

⁸³ TUTUMLU, C.II, s.1109 vd.

miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir (YMK.m.182/III). Böylece, bazı durumlarda tarafların, yeniden dava açmalarına gerek kalmadan hâkim bazı değişiklikleri önceden belirleyebilecektir.

Ayrıca eski Medenî Kanun'da bulunmayan bir hüküm de Yeni Medenî Kanun'un 194.maddesinde bulunmaktadır. "*Aile konutu*" ile ilgili işlemlerde, hâkim, evlilik birliği devam ederken (boşanma dâvası sırasında da evlilik birliği devam ettiği için) gereken tedbirleri alacaktır. Örneğin; eşlerden birinin maliki olduğu aile konutu üzerinde, malik olmayan eş, tapu kütüğüne konutla ilgili "*tasarruf yetkisinin sınırlanmasına*" (örneğin; kira sözleşmesinin diğer eşten habersiz feshedilemeyeceğine veya devir yasağına) ilişkin kararın "*şerh*"⁸⁴ edilmesini isteyebilecektir (YMK.m.194; ayrıca YMK.m.199). Böylece eşlerin birbirlerinden mal kaçırmaları yolu da kapatılmış olmaktadır.

"*Boşanmanın Eşler ve Çocuklar Açısından Hukukî Sonuçları (Maddî ve Manevî Tazminat ile Yoksulluk Nafakası Davası)*" Boşanma, taraflar için mâlî ve şahsî bazı sonuçlar doğurur. Bu sonuçların bir kısmı kendiliğinden (ipso jure), bir kısmı ise hâkimin kararı ile ortaya çıkar. Hâkimin kararına bağlı olanların bir kısmı ise; ya doğrudan doğruya hâkimin re'sen karar vermesi ile ya da tarafların taleplerine ilişkin olarak ortaya çıkar.

Boşanmanın kanundan doğan yan sonuçları; eşler açısından (kadının soyadı, tâbiyeti, boşanma halinde sıhrî hısımlığın devam etmesi, kanunî bekleme süresi (iddet), karı koca arasındaki mâlî sonuçların çözümlenmesi vs...) ve çocuklar açısından (boşanmadan sonra doğan çocuğun nesebi, velâyetin tevdi, iştirak nafakası vs... gibi konular) olmak üzere iki grupta toplanabilir.

Boşanan kadının kişisel durumuyla ilgili olarak Eski Medenî Kanun'dan (EMK.m.141'den) farklı olarak, Yeni Medenî Kanun'un 173.maddesi, *boşanan kadının* "evlenmeden önceki *soyadını* yeniden alabilmesi"ne imkân verecek şekilde düzenlenmiştir. Oysa, Eski Medenî Kanun'un 141.maddesinde öngörülen, "bekârlık soyadını yeniden alması" hükmü çoğu kez, boşanan kadının menfaatine ters düşmektedir.

Yeni Medenî Kanun'da "*bekleme süresi*" (*iddet*) ile ilgili olarak, EMK'dan daha açık ve net bir düzenleme getirilmiştir. Kadın, boşanma kararının kesinleşmesinden (evliliğin sona ermesinden) itibaren, 300 gün içinde evlenemez (YMK.m.132; EMK.m.95). Ancak, bu süre, kesin bir evlenme engeli değildir. Bu yasağa rağmen yapılan evlenmeler geçerlidir.

Boşanma sonucu; eşlerin *miras hakları ve mal rejiminin tasfiyesi* ile ilgili olarak bazı konular da önem taşır. Yeni Medenî Kanun ile yeni getirilen 181.maddenin II. fıkrası, boşanma davası devam ederken davacı eşin ölümü halinde diğer eşin mirasçı olup olamayacağının şartını düzenlemektedir. Buna

⁸⁴ ŞİPKA, s.148 vd.

göre, mirasçılardan herhangi birinin davayı devam ettirmesi ve davalı eşin kusurlu olduğunun sabit olması halinde, davalı eş ölmüş olan davacı eşe mirasçı olamayacaktır. Bu durumda, artık dava boşanmaya, değil kusurun saptanmasına yönelik olacaktır. Evlilik birliği boşanma ile sona erince, eşler arasındaki *mal rejimi* de (yasal ya da akdî mal rejimi) boşanma davası tarihinden geçerli olmak üzere sona erer (YMK.m.225/II; YMK.m.247/II; YMK.m.271/II; YMK.m.179). Mal rejiminin tasfiyesinde, eşlerin bağlı olduğu rejime ilişkin hükümler (YMK.m. 202-281) uygulanır.

Yeni Medenî Kanun'da; boşanmanın çocuklar yönünden başlıca iki sonucu olan, boşanmadan sonra doğan çocukların *nesebi ve velâyet hakkı*, Eski Medenî Kanun'dan daha ayrıntılı hükümler içinde incelenmiştir. Yeni Medenî Kanun'a göre, boşanma kesinleştikten sonraki 300 gün içinde doğan çocukların babası kocadır (YKM.m.285). Eski Medenî Kanun'daki (EMK.m.241) sahih ve gayrisahih nesep ayırımı, Yeni Medenî Kanun'da bulunmamakta; sadece "*soybağı*"ndan bahsedilmektedir.

Velâyet hakkına gelince; Eski Medenî Kanun'da olduğu gibi, Yeni Medenî Kanun'da da boşanma sonucu velâyet hakkı; ya ana babadan sadece birisine verilir, ya da ana babanın her ikisinden de alınıp, çocuğa bir başkası vasi olarak tayin edilir. Hâkim, velâyet hakkının kullanılması ve şahsî ilişkiler konusunda (örneğin, ziyaret hakkı) çocuğun yararını gözeterek, gereken tedbirleri (iştirak nafakası vs.) alacaktır (YMK.m.182; EMK.m.148).

Boşanma durumunda, hâkim şartları varsa, talep üzerine; (maddî ve manevî) *tazminat ve yoksulluk nafakasına*⁸⁵ hükmeder. Eski Medenî Kanun'un 143.maddesine göre; boşanan eşlerden kusursuz olan tarafın, kusurlu olan diğer eşten, uygun bir (maddî) tazminat talebine hakkı olduğu hükme bağlanmıştır. Doktrin ve uygulamada, "*kusursuz*" kavramı, "*daha az kusurlu olan*" eşi de kapsar biçimde anlaşılmaktadır⁸⁶. İşte, bu konuda Yeni Medenî Kanun'a bir açıklık getirilerek; boşanmada *maddî tazminatı* düzenleyen 174.madde Eski Medenî Kanun'dan farklı olarak, *daha az kusurlu tarafın da* dava açabilmesini açıkça hükme bağlamıştır.

Yeni Medenî Kanun'daki bir başka değişiklik de; hâkimin talep halinde, önceden, *gelecek yıllara ilişkin olarak irat miktarını* düzenleyebilmesi yetkisidir (YMK.m.176/V).

⁸⁵ ÖZTAN, s.478 vd.; RUHİ, Ahmet Cemal: **Türk Hukukunda Nafaka ve Nafaka Alacaklarının Yabancı Ülkelerde Tahsili**, (Seçkin), Ankara 2003, s.69 vd.

⁸⁶ DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, s.145, dn.303.

Boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakları saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan taraftan “*manevî tazminat*” talebinde de bulunabilir (YMK.m.174/II).

Hakim, maddî tazminattan farklı olarak, manevî tazminata “*irat*” şeklinde hükmedemez (YMK.m.176/II; EMK.m.145/II); “*nakden*” hükmetmesi gerekir.

Yeni Medenî Kanun’un “*yoksulluk nafakası*” ile ilgili 175.maddesinde, Eski Medenî Kanun’un 144.maddesinden farklı olarak sadece; “...erkeğin kadından yoksulluk nafakası isteyebilmesi için kadının hâli refahta bulunması gerekir” şeklindeki hükmü kaldırılmıştır. Böylece; artık, erkeğin kadından yoksulluk nafakası isteyebilmesi için, kadının refah halinde bulunması şart olmayacaktır. Ancak, kadının da erkek ile aynı koşullar altında yoksulluk nafakası ödemesini eleştirenler de olmuştur⁸⁷.

Yeni Medenî Kanun ile yeni getirilen 178.madde, boşanma sebebiyle açılacak davaların boşanma hükmünün kesinleşmesinin üzerinden “*bir yılın*” geçmesiyle *zamanaşımına* uğrayacağını hükme bağlamıştır. Böylece, boşanma sebebiyle açılacak, maddî ve manevî tazminat talepleri yanında, yoksulluk nafakası için de, boşanma kararının kesinleşmesinden itibaren bir yıllık bir süre öngörülmüştür.

3- Evlilik Birliğinin “Ölüm” İle Sona Ermesi Halinde Kadının Hukukî Konumu ve Miras Hakkı

Yeni Medenî Kanun’un 499.maddesine göre; sağ kalan eşin alacağı “*yasal (kanunî) miras payı*”, eski Medenî Kanun’da olduğu gibi (EMK.m.444/b.1 ve2); birinci zümre ile birleştiğinde mirasın dörtte birini, ikinci zümre ile birleştiğinde mirasın yarısını, üçüncü zümre ile birleştiğinde, mirasın dörtte üçünü almaktadır.

Ancak eski Medenî Kanun’da; sağ kalan eş, üçüncü zümre ile birleştiğinde, sadece kökbaşları (yani, büyük ana ve büyük babalar) sağ ise, mirasın dörtte üçünü almakta, bunlar sağ değilse büyük ana ve büyük babaların çocukları miras almamakta, sağ kalan eş, mirasın tamamını almakta idi (EMK.m.444/b 3 vd.). Oysa, yeni Medenî Kanun’da, sağ kalan eş üçüncü zümre ile birleştiğinde, artık büyük ana ve büyük babalar sağ değilse, onların çocukları (mürisin; amca, dayı, hala ve teyzesi) ile birlikte mirasçı olacak (YMK.m.497/III); eskiden olduğu gibi yine, mirasın dörtte üçünü alacaktır

⁸⁷ “Çalışmayan, dolayısıyla evin giderlerine katılma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kocaya karşı, yıllarca eve ve çocuklara bakarken ev dışında da çalışarak evin giderlerini karşılamaya çalışan kadın, boşandıktan sonra da görevini yerine getirmeyen eski eşine nafaka ödemek zorunda kalacaktır...”: ÇELİKEL, 15 Mart 2001 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

(ancak, sonuçta kendisine, eskiden olduğundan daha az miras payı düşecektir). Büyük ana ve babaların çocukları da yoksa, ancak bu durumda mirasın tamamı sağ kalan eşin olacaktır (YMK.m.499/b.3).

Buna karşın, Yeni Medenî Kanun'a göre (EMK'dan farklı olarak), sağ kalan eşin mirastaki saklı payı (mahfuz hissesi) arttırılmıştır (YMK.m.506; EMK.m.453).

Eşin miras hakkı ile ilgili bir başka değişiklik de; yeni Medenî Kanun ile getirilen 181.maddenin ikinci fıkrasındaki hüküm ile karşımıza çıkmaktadır. *Boşanma davası devam ederken davacı eşin ölümü halinde, mirasçılardan herhangi birinin davayı devam ettirmesi ve davalı eşin kusurlu olduğunun sabit olması halinde, davalı eş ölmüş olan davacı eşe mirasçı olamayacaktır.*

652.maddedeki yeni hüküm ise, *sağ kalan eşin* korunması amacıyla getirilmiştir. Eşler arasındaki mal rejimiyle ilgili 240.maddeyle aynı yöndedir. Burada, sağ kalan eşe *konut ve ev eşyasıyla* ilgili olarak *mülkiyet ya da* haklı sebeplerin varlığı halinde talep üzerine, *intifa veya oturma (sükna) hakkının* tanınması olanağı getirilmektedir.

“Tarımsal işletmelerin (ziraî malların) tahsisinde; *birden çok* mirasçının talepte bulunması, bunların hepsinin de *işletmeğe muktedir* (ehil) ve işletme hususunu *bizzat üzerine almak* istemesi halinde, *erkek fîruun, kız fîrua tercih edileceğini* düzenleyen ve kadın-erkek eşitliğine aykırı olan, eski Medenî Kanun'un 598.maddesinin II.fıkrası yeni Medenî Kanun'da değiştirilmiş; (YMK.m.661) kadın-erkek mirasçı arasındaki fark kaldırılmıştır.

Hayatta kalan eş, mirastan doğan haklarından başka, aralarındaki akdî mal rejiminin (paylaşmalı mal ayrılığı veya mal ortaklığının) özelliğine göre, diğer bazı haklara da sahip olabilir. Bu sebeple, karı ve koca arasında akdî mal rejimlerinden biri varsa, bu rejimin mirasın taksiminden evvel tasfiye edilmesi gerekir. Çünkü, ancak bu işlemten sonra, mirasbırakanın terekesi tesbit edilecek ve bunun üzerinden hayatta kalan eşin miras hakkını hesaplamak mümkün olacaktır⁸⁸.

⁸⁸ 2.HD. 27.10.1986, İKİD, 1997, s.5141; İNAN/ERTAŞ, s.69; ACAR, Faruk: **4721 Sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu'nda Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi Bağlamında Eşin Yasal Miras Payının Belirlenmesi**, (Seçkin), Ankara 2004, s.41.

IV- AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KADININ HUKUKİ KONUMU VE “POZİTİF (OLUMLU) AYRIMCILIK” (Avrupa Birliği Antlaşmalarında, Yönergelerinde ve Avrupa Komisyonu Tavsiye Kararlarında Kadın-Erkek Eşitliği ile İlgili Durum)

A) GENEL OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ MEVZUATINDA KADININ HUKUKİ KONUMU VE “POZİTİF (OLUMLU) AYRIMCILIK”

Avrupa'da, 1950 yılında, ekonomik bütünleşme amacıyla başlayan hareket, bugün “Avrupa Birliği” (AB) adı ile karşımıza çıkmıştır. Avrupa Birliği'ni bugüne taşıyan hukukî düzenlemelerin temelinde yer alan, ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET'yi) kuran, 25 Mart 1957 tarihli *Roma Antlaşması*'nın imzalandığı tarihten beri bu ekonomik birlik, çalışma yaşamında kadın erkek eşitliğini ortak bir politika⁸⁹ olarak benimsemiş ve geliştirmiştir⁹⁰. Kadın-erkek eşitliği ile ilgili olarak; AET (Roma) Antlaşmasının⁹¹ 119. (yeni –*Amsterdam Antlaşması*- 141.) maddesiyle "eşit işe eşit ücret" ilkesi ile başlayan ilk kıvılcımlar, 1992 tarihli *Maastricht* (ile bu anlaşmaya ekli *Sosyal Şart*'ta)⁹² ve 1999 (yürürlük) tarihli Amsterdam

⁸⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: MOROĞLU, Nazan: "Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde T.C. Anayasası ve Kadın Erkek Eşitliği" isimli Panelden www.turkhukuksitesi.com (e.t.3.3.2005); www.turkhukuksitesi.com (e.t.25.08.2006); ayrıca bkz.: FORSMAN, Kıvılcım Zeynep: “Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelikinin Ön Koşulu Olarak Kadın Hakları”, **Türkiye'de ve Avrupa Birliğinde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar**, İstanbul Ağustos 2004, s.156; TERZİ, Özlem: “Avrupa Birliğinde Toplumal Cinsiyet Politikaları”, Türkiye'de ve Avrupa Birliğinde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar, İstanbul Ağustos 2004, s.123; **Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Avrupa Birliği ve Eşitlik**, Ankara 2002; AYDIN, Senem: **Avrupa Birliğinde Kadın Hakları ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları:175, İstanbul 2003, s.22 vd.

⁹⁰ 2004 yılında Türk Parlamenterler Birliği bünyesinde de, “Kadın Erkek Eşitliği Danışma Komisyonu” kurulmuş ve ilk kez Parlamento dışından, sivil toplumun lider kişileri bu komisyonun bünyesine alınmıştır: <http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=2740> (e.t.25.08.2006).

⁹¹ Ayrıca, Roma Antlaşmasının 2. ve 3. maddelerinde, kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik hükümler bulunmaktadır.

⁹² Sosyal Şart'ın 2. maddesinde : Avrupa Topluluğunun kadın erkek eşitliği alanında üye devletlerde alınan önlemleri destekleyeceği ve geliştireceği belirtilmiştir.

6. maddede ise; kadınların işe girmede ve ilerlemede karşılaşacakları engellerin kaldırılması için önlem alınması gerektiği, bu gibi düzenlemelerin imtiyaz ya da

Antlaşmalarında da aynı şekilde devam etmiştir. Böylece; ilerleyen zaman içinde, AB demokratikleşmeyi de temel amaç edinerek, bütün aday ülkelerin, "Kopenhag Kriterleri"ne⁹³ uyum sağlamasını ön koşul olarak kabul etmiş ve kadın erkek eşitliği politikasının, Amsterdam Antlaşması'nın 3.maddesinin II.fikrası gereğince, yaşamın her alanında yerleştirilmesine önem vermiştir.

Avrupa Birliği "Antlaşmaları"ndaki kadın erkek eşitliğine ilişkin hükümler yanında; "her iki cinse eşit davranma" ve "fırsat eşitliği" ilkeleri, doğrultusunda, kadının çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacıyla "Yönergeler (direktifler)" çıkarılmıştır. Ayrıca, "Avrupa Konseyi'nin Tavsiye Kararları"nda⁹⁴ da bu konu ele alınmıştır. Bunun yanında, "Birliğin Adalet Divanı" da, eşitlik konusunda, uyulması zorunlu çeşitli kararlar vermiştir. Çıkarılan çok sayıda Yönerge ve diğer hukuki düzenlemeler, Avrupa Birliği'nde kadın-erkek eşitliğini sağlamada önemli aşamalar kaydedilmesini sağlamıştır. Her ne kadar, Avrupa Birliği'nde bu konuda gelinen nokta, Türkiye ile kıyaslanamasa da; yine de Avrupa Birliği'nde, bunların uygulamada hayata geçirilmesi ve çalışma yaşamı dışındaki alanlarda yeterli ilerleme kaydedilmesi

ayrımcılık sayılmayacağı hükme bağlanmıştır: MOROĞLU, www.turkhukuk sitesi.com (e.t.3.3.2005). Böylece, kavram olarak yer verilmese de, sonuç itibarıyla, "pozitif (olumlu) ayrımcılık" öngörülmüştür.

⁹³ 22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde; Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin, Merkezî ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken; "siyasî, ekonomik ve topluluk mevzuatının (AB müktesebatının) benimsenmesi" şeklindeki üç grup kriteri belirtmiştir. Bunlardan siyasî kriterler; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığını ve bu kriterlerin kesintisiz uygulanmasını gerektirmektedir: ÖZDAMAR, Demet: "Avrupa Birliği'ne Uyum Çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 130.131. ve132. Maddelerinde (Yükseköğretim Kurumları ve Üst Kuruluşları İle İlgili Olarak) Gerçekleştirilmesi Planlanan Reformlar", **TBMM Anayasa Hukuku, I. Uluslar arası Sempozyumu**, 22-24 Nisan 2003 Ankara, s.375 vd.; Türk Hukuk Enstitüsü Araştırma Grubu: "Türkiyenin AB'ye Üyelik Sürecinde Kopenhag Kriterleri", **Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi**, Ocak2003, S.71, s.25-29.

⁹⁴ *Avrupa Komisyonu'nun birçok kararında da*, kadın ve erkek için fırsat eşitliğinin Avrupa Birliği politikaları içinde önemli bir gündem maddesi oluşturduğu, eşit fırsatların yaşamın her alanına ve karar mekanizmalarına entegre edilmesinin (mainstreaming) çok yönlü olumlu etkisi olacağı belirtilmiştir: MOROĞLU, www.turkhukuk sitesi.com (e.t.3.3.2005).

henüz mümkün olmamıştır⁹⁵. Bu nedenle de, 1999 yılı Mart ayında Avrupa Birliği Kadın Hukukçular Derneği, Birliğe üye veya aday ülkelerde kadınların haklarını öğrenebilmeleri ve hayata geçirebilmeleri amacıyla, Avrupa Komisyonu'nun maddi katkısıyla kurulmuştur.

Böylece; Avrupa Birliği'nde, sadece çalışma yaşamında, “*fırsat eşitliği*”⁹⁶ (eşit işe eşit ücret ve çalışma yaşamında eşitlik) olarak başlayan, eşitlik politikası, “*olumlu eylem ve olumlu (pozitif) ayrımcılık*” kavramlarını da beraberinde getirmiş⁹⁷; daha sonraları ise (1996'dan itibaren), “fırsat eşitliğini,

⁹⁵ www.deltur.cec.eu-eu-int/abeşitlik-rtf/ (e.t. 22.01.2005); <http://europa.eu.int/comm/>; www.ktto.net (e.t.3.3.2005):

01 Nisan 2002 Ticaret Odasında "European Union and Gender Issue" Konulu Seminer ile ilgili haberden: (Konuşmacı: Cardiff Üniversitesi öğretim üyelerinden Profesör Ms. Teresa Rees):

“Profesör Rees, Avrupa Birliğinde Kadın Erkek eşitliği ve AB ülkelerinde bu eşitliği sağlayabilmek için uygulanan yöntemleri anlattı. Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan ve 1957 yılında imzalanan Roma antlaşmasında kadın ve erkeğin eşit olarak kabul edildiğini ancak, *iş ortamı ve maaş konularında eşitlik için hiçbirşeyin yapılmadığını* anlatan Prof. Rees, hatta 2. dünya savaşından sonra, eşitliğin sağlanabilmesi için kadınların erkek gibi davranmaya zorlandıklarını dile getirdi. Kadın ve erkeklerin farklı olduklarının kabul edilerek bir dengenin sağlanması gerektiğinin üzerinde duran Prof. Rees, bunun için çalışma ortamının eşitlenmesi, kadınlara doğum ve çocuk bakım izin haklarının mutlaka sağlanması üzerinde durdu.

Prof. Rees, cinsler arasındaki eşitliğin sağlanabilmesi için sistem içerisinde ezilen kadınlara verilecek “*pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilen hakların yeterli olmayacağını, gerçek eşitlik sağlanabilmesi için, insanların kadın ve ekreklere bakış açısının değişmesi gerektiğini kaydetti....*”

⁹⁶ Avrupa Komisyonunun bir açıklamasına göre; “*fırsat eşitliği kavramı, kadınların katkılarında da erkeklerinki kadar değer veren ve de mesleki ve ailevi görevler arasındaki dengeyi gözetken bir toplumsal yeniden yapılanmanın anahtarıdır. Fırsat eşitliği, kadınların ve erkeklerin insanlık onuruna saygılı ve her iki cinsin de yönetimde ve karar mekanizmalarında aynı derecede temsil edildiği bir kültürü teşvik etmektedir*”: (MOROĞLU, www.turkhukuksitesi.com (e.t.3.3.2005)); ayrıca bkz: ÜLGER, Seher: **Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye’de Kadına ve Kadın Sağlığına Genel Bir Bakış**, (Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Temel Eğitim, 28. Dönem), Ankara 2001, s.4 vd.

⁹⁷ Nitekim, Roma Antlaşmasının 3.maddesinde (f.II), Topluluğun tüm politikaları ve faaliyetlerinde, eşitsizlikleri gidermeleri ve kadın erkek eşitliğini ilerletmeyi amaç edinmeleri gereği belirtilmektedir.

ana politikalara ve faaliyetlere” de yayma politikası Avrupa Birliği'nde ön plana çıkmaya başlamıştır. Avrupa Birliği'nin kurumları, cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve kadın-erkek arasındaki sosyal farkların azaltılması için özellikle şu alanda çalışmalar yapmaktadır⁹⁸:

- a) Karar alma mekanizmalarında cinsler arası dengenin sağlanması,
- b) İş ve ev hayatının beraber yürüyebilmesinin kolaylaştırılması,
- c) Kadınların bilim dünyasına katılımının desteklenmesi,
- d) Kadınların şiddet ve cinsel tacize karşı etkin korunması,
- e) Kadınlara yönelik genel eğitim ve mesleki eğitim olanaklarının artırılması,
- f) Eşit işe, eşit ücret prensibinin yaygınlaştırılması,
- g) Kadınların iş gücüne katılımının artırılması.

Böylece; kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi hayata katılımlarının geliştirilmesi ve kadın-erkek arasında sosyal güvenlik açısından eşitlik sağlanması, Avrupa Birliği'nin temel hedeflerinden biridir. Ayrıca; Avrupa Birliği'nin oluşturduğu danışma kurullarının ve uzman kadrolarının en az %40'nın kadınlardan oluşması zorunluluğu vardır⁹⁹. Görüldüğü üzere, burada “pozitif (olumlu) ayrımcılığa” yönelik bir uygulama ile karşılaşmaktayız.

Genel olarak Avrupa Birliği mevzuatında kadın haklarına ilişkin hükümler, özellikle sosyal güvenlik alanında kadınlarla erkekler arasında eşitliğin sağlanması ve kadın haklarının iş yaşamında korunmasına ilişkin alanlarda toplanmıştır¹⁰⁰. Kadın ve erkeklere eşit fırsatların sağlanmasına

⁹⁸ <http://www.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=330&hid=1065> (e.t.25.08.2006); www.deltur.cec.eu.int/AB_kadin-erkek.html (e.t.25.08.2006)

⁹⁹ www.deltur.cec.eu.int/AB_kadin-erkek.html (e.t.25.08.2006).

¹⁰⁰ http://www.deltur.cec.eu.int/AB_kadin-erkek.html (e.t.25.8.2006): 1) Hiçbir işveren cinsiyete dayalı ayrımcılık yapamaz. Ayrıca, ayrıca medeni duruma ve kişinin aile içindeki konumuna bağlı olarak ayrımcılık yapılamaz. 2) Ayrımcılık yapılmadığına dair ispat yükümlülüğü davalıya (yani işverene) aittir. Ayrıca, ayrımcılığa uğradığını iddia eden tarafın mücadele süresince iş güvencesi yasalarla koruma altındadır. 3) Eşit ve eşdeğerdeki iş için, kadın ve erkek eşit ücret almalıdır. 4) Kadın çalışanlar da işe giriş, mesleki eğitim, terfi ve çalışma şartlarında erkek çalışanlarla aynı haklara sahiptir. 5) İş ilanlarında cinsiyet tercihi yapılamaz. 6) Hamile kadınlar doğum öncesi ve/veya doğum sonrası en az 14 hafta kesintisiz ücretli izin kullanabilirler. 7) Hamile veya yeni doğum yapmış kadınlar sağlık ve güvenliklerini tehlikeye atacak işlerde çalışamazlar. 8) Hamilelik sırasında ve doğumu izleyen belli bir süre içerisinde kadınlar gece vardiyalarında çalışamazlar. Eğer gündüz vardiyalarına yönlendirilmeleri

yönelik birliğin stratejisi bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının ana plan ve programlara yerleştirilmesi -(Gender Mainstreaming) – konusunda; Avrupa Birliği Komisyonu Amsterdam Anlaşmasının sağladığı yasal temele dayanarak 2001-2005 yıllarını kapsayan dönem için Birliğin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi hazırlanmıştır. “Çerçeve Strateji” belgesinde; demokrasinin AB’ye üye ülkeler ve aday ülkeler için temel bir değer olduğu ve Birliğin kalkınma politikalarında anahtar rol oynadığı belirtilerek, AB’nin bu demokrasi anlayışının tam anlamıyla gerçekleşebilmesinin tüm vatandaşların, kadınların ve erkeklerin ekonomide, karar alma mekanizmalarında, sosyal, siyasal ve kültürel hayatın her alanında eşit olarak temsil edilebilmelerinden geçtiği vurgulanmıştır. Belgede ayrıca, sürmekte olan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için ise, “kadınların lehine özel önlemler”/yani, olumlu ayrımcılık tedbiri/ alınması gerektiği dikkate alınmıştır¹⁰¹.

B) AVRUPA BİRLİĞİ YÖNERGELERİNDE (DİREKTİFLERİNDE) KADININ HUKUKİ KONUMU

1970’li yıllarda AB Komisyonu, 1974 yılındaki Sosyal Politika faaliyet Programını ve 1975 yılındaki çalışma hayatında kadın ve erkeklere muamele eşitliği memorandumunu (muhtıra) temel alarak ve yukarıda sayılan Anlaşmalara dayanarak hazırladığı kadın erkek fırsat eşitliğine yönelik çok sayıdaki direktif taslağını Avrupa Birliği Konseyine sunmuştur.

Aşağıdaki taslaklar konsey tarafından kabul edilmiş, üye devletlerden ve aday ülkelerden bu alanlarda ulusal yasalarını söz konusu direktiflere uygun olarak düzenlemeleri istenmiştir. Ancak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak çıkarılmış direktifler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan şikayetler dikkate alınarak değiştirilmektedir. Örneğin Annelik izni ve ebeveyn iznini düzenleyen direktifler ile ilgili olarak yeni düzenlemeler yapılmaktadır.

mümkün değilse, izinli sayılırlar. 9) Hamile, yeni doğum yapmış ve bebek emziren kadınların işyerinde güvenliklerinin sağlanması ve sağlıklarının korunması için işyerleri belirlenmiş standartlara uymak zorundadır. 10) Çalışan anne ve babalar, yeni doğan veya evlat edinilen çocuğa bakmak için, çocuk 8 yaşına gelene kadar, üçer ay süreyle izin alma hakkına sahiptir. 11) Kadınların iş ve ev hayatlarını beraber yürütebilmelerini kolaylaştırmak için kısmi zamanlı çalışma koşulları da düzenlemelere tabiidir. 12) Yetkili kurumlar, iş kurmak isteyen kadınlara erkeklerle aynı şartlarda muamale yapmak zorundadır. 13) Avrupa Birliği kuralları aynı mesleki vasıflara sahip erkek ve kadın çalışanlar arasında kadınların lehine ayrımcılığa izin verir.

¹⁰¹ Bu konuda bkz: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10932.htm>;
<http://www.kssgm.gov.tr> (e.t. 25.08.2006).

Ayrıca Avrupa Birliği mevzuatını hayata geçirebilmek için, Konsey direktiflerini takip etmenin yanı sıra, Konsey'in ve Komisyon'un konuyla ilgili olarak çıkarmış olduğu kararları ve tavsiye kararlarını, Konsey'in ilke kararlarını ve sonuç belgelerini ve Komisyon tebliğlerini takip etmek de gerekmektedir¹⁰².

Avrupa Birliği Yönergeleri, içeriği ve sonuçları bakımından yöneldiği üye devletleri hukuken bağlayıcı düzenlemelerdir, ancak prensip olarak doğrudan uygulanmazlar¹⁰³. Avrupa Birliğine üye devletlerin, yönergeleri kabul edip etmeme, ya da uygulamaya koyup koymama bakımından bir takdir yetkileri yoktur. Üye ülkeler, yönergelerde belirtilen süre içinde söz konusu yönergede belirlenen ilkeleri kendi iç hukukuna geçirmekle yükümlüdürler. Ulusal

¹⁰² <http://www.kssgm.gov.tr> (e.t. 25.08.2006).

¹⁰³ Avrupa Topluluğu Antlaşması (ATA) 249/II uyarınca, topluluk tüzükleri genel kapsamlıdır, bütün unsurları ile bağlayıcıdır ve üye devletlerde doğrudan uygulanma niteliğine haizdir; Yönergeler ise, doğrudan uygulanamaz, üye devletler tarafından iç hukuka alınması gerekir: (TEKİNALP, G./TEKİNAL, Ü./ATAMER, Y./ODER, B.E./ODER, B./OKUTAN, G.: **Avrupa Birliği Hukuku**, 2.B., İstanbul 2000, s.71 vd.); Ancak, Adalet Divanı, bu görüşü benimsemeyerek, istisnai durumlarda üye devletin söz konusu Yönergeyi iç hukukuna adapte etmeden uygulanması için verilen süre dolduktan sonra, bir yönergenin doğrudan uygulanabilir olabileceğine bir çok dava karar vererek bu alanda içtihat hukukunu geliştirmiştir: (BOZKURT, E./ÖZCAN, M./KÖKTAŞ, A.: **Avrupa Birliği Hukuku**, 2.B., Ankara 2004, s.148 vd.); Direktiflerin "dikey" etkisi vardır; yani bireyler, vakti dolmuş olmasına rağmen, devlet tarafından iç hukuka adapte edilmemiş direktifleri mahkeme önünde *kamu kurumlarına* karşı ileri sürebilirler. Buna karşın; Adalet Divanı, direktiflerin "yatay" etkisinin olmayacağını (Marshal İctihadı ile) belirlemiştir. Buna göre; *bireylerin birbirlerine* karşı, iç hukuk mevzuatına dönüştürülmemiş direktifleri ileri sürmeleri kabul edilmemiş; ancak, ulusal hakime, önce veya sonra tarihli olsun, ulusal hukuk düzenlemelerini, mümkün olduğu ölçüde, topluluk direktiflerinin amacına ve ruhuna uygun yorumlama yükümlülüğü getirilmiştir: (ÇELENK, Sevdanur: "Avrupa Birliği Düşüncesi ve Tarihi", **Hukuk Dünyası**, Y.16, S.2006/1, Ocak-Mart 2006, s.81 vd.); AB'inde, kadını ilgilendirmesi bakımından; (Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku yanında) "Aile Hukuku" na ilişkin olarak, temel ve doğrudan uygulanabilir nitelikteki 2003/2201 sayılı Konsey Tüzüğü de oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu Tüzük; ebeveyn sorumlulukları, boşanma, ayrılık ve evliliğin iptali konularında, bir üye devlette verilen mahkeme kararının, diğer bir üye devlette, herhangi bir prosedüre gerek kalmaksızın tanınması ve uygulanmasını sağlamaya yönelik (yetki vs. açısından) usul hükümlerini içermektedir. Bu konuda bkz.: ATRG (Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi) L 338/I, 23.12.2003.

organlar, yönergede belirtilen hedeflere ulaşabilmek için, iç hukuk düzenlemelerinin türünü belirlemede özgür kılınmışlardır. Eğer Yönergelerde belirtilen konu bir yasa ile düzenlenmesi gerekiyorsa, yasa çıkartılması veya yeterli ise, Bakanlar Kurulu kararı ile ya da sair şekilde yapılabilir. Yönergeler, prensip olarak doğrudan uygulanmamakla beraber, belirlenen süre içinde iç hukuka geçirilmemişse, Adalet Divanı kararlarında da belirtildiği gibi bazı durumlarda doğrudan uygulanabileceği kabul edilmektedir¹⁰⁴.

Kadın- Erkek Eşitliğinin Sağlanmasına yönelik AB Yönergeleri (tarih sırasıyla)¹⁰⁵:

1- 1975 yılında çıkarılan kadın ve erkek çalışanlara eşit ücret ilkesinin uygulanması hakkındaki (75/117/EEC) sayılı direktif.

2- 1976 yılında çıkarılan işe başvurma, mesleki eğitim, terfi, çalışma şartlarında kadın ve erkekler arasında eşit muamele sağlanması hakkındaki (76/207/EEC) sayılı direktif.

3-1978 yılında çıkarılan sosyal güvenlik alanında kadın ve erkeğe muamele eşitliği hakkındaki (79/7/EEC) sayılı direktif.

4- 1986 yılında çıkarılan sosyal güvenlik sistemlerinde kadın ve erkeğe muamele eşitliği prensibinin uygulanması hakkındaki (86/378/EEC) sayılı direktif.

5- 1986 yılında çıkarılan Tarım da dahil bağımsız çalışan kadınların hamilelik ve analık dönemlerinde korunması ve tarım da dahil bağımsız çalışan kadın ve erkeğe eşit muamele prensibinin uygulanmasına ilişkin (86/613/EEC) sayılı direktif.

6- 1992 yılında çıkarılan doğum iznini düzenleyen (92/85/EEC) sayılı direktif.

7- 1996 yılında çıkarılan ebeveyn iznini düzenleyen (96/34/EC) sayılı direktif.

8- 1986'da çıkarılan sosyal güvenlik sistemlerinde kadın ve erkeğe muamele eşitliği prensibinin uygulanmasını sağlayan direktifi değiştiren (96/97/EC) sayılı direktif.

¹⁰⁴ Örneğin, Divan'ın Defrenne davasında verdiği 8.4.1976 tarihli kararında, Roma antlaşmasınının 119. maddesinin eşit işe eşit ücret ilkesini düzenleyen 1. fıkrası doğrudan uygulanabilir nitelikte olduğu kabul edilmiştir. Divan'ın bir başka kararında da "bireylerin ulusal mahkemeler önünde görülen davalarda yönerge hükümlerini ileri sürebileceklerine" hükmedilmiştir: (MOROĞLU, www.turkhukusitesi.com (e.t.3.3.2005)).

¹⁰⁵ MOROĞLU, (Kadın Erkek Eşitliği), www.euturkey.org.tr (e.t.3.3.2005); ayrıca bkz. www.kssgm.gov.tr (e.t.25.08.2006); TEKİNALP/TEKİNALP, s.646 vd.

9- 1997 yılında çıkarılan cinsiyete dayalı ayrımcılık durumları konusunda kanıt yükümlülüğü hakkındaki (97/80/EC) sayılı direktif.

10- (2000/78) Sayılı İşyerinde ve meslekte eşit muamele direktifi.

11- İstihdamda, mesleki eğitimde, meslekte yükselmede ve çalışma koşullarında kadın ve erkeğe eşit muamele ilkesinin uygulanmasına ilişkin (76/207/EEC) sayılı konsey direktifini değiştiren 23 Eylül 2002 tarih ve (2002/73/EC) sayılı avrupa parlamentosu ve avrupa konseyi direktifi¹⁰⁶.

12- 13 Aralık 2004 yılında çıkarılan Mal ve hizmetlere erişimde kadınlar ve erkeklere eşit muamele edilmesi prensibinin uygulanması (2004/113/EC) sayılı konsey direktifi.

"Ayrımcılık"; belirli bir gruba ya da grup içinde belirli bir kişiye, diğerleri ile arasında, adil olmayan bir şekilde farklılık yaratmaktır. Ayrımcılık; sosyal, siyasal, cinsiyet, fiziksel vs. gibi nedenlerle yapılabilir.

13 Aralık 2004 tarihli (2004/113/EC sayılı) "Mal Ve Hizmetlere Erişimde Kadınlar Ve Erkeklere Eşit Muamele Edilmesi Prensibinin Uygulanması" ile ilgili Konsey Direktifi'nin (Yönergesi'nin), "Tanımlar" başlıklı, 2.maddesine göre; "**direkt /yani, doğrudan/ ayrımcılık**"; "bir kişi diğerine kıyasla cinsiyetinden dolayı benzer bir durumdakine göre daha az olumlu muamele görmüşse" (m.2/a);

"**dolaylı ayrımcılık**"; "açıkça nötr koşul, kriter veya uygulama bir cinsiyete dahil kişileri diğer cinsiyete dahil kişilere göre, o koşul, kriter veya uygulamanın meşru bir amaçla objektif olarak mazur göstermesi ve o amaca ulaşım araçlarının uygun ve gerekli olması dışında, belirli bir dezavantaj sağlıyorsa" (m.2/b);

¹⁰⁶ Avrupa Birliği'nde çıkarılan 2002 tarihli bu Yönerge'de, Avrupa Birliği Hukuku çerçevesinde ilk kez "cinsel taciz" kavramına yer verilerek "iş yerinde cinsel tacizin bir ayrımcılık yasağı ihlali olduğu kabul edilmektedir. Üye ülkeleri bağlayıcı nitelikte olan Yönerge, 23 Eylül 2002 tarihinde kabul edilerek 5 Ekim 2002'de AB Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır. Söz konusu Yönergede: "İşyerinde cinsel tacizin 'erkek ve kadına eşit davranma ilkesine' aykırı düştüğü ve bu nedenle önlenmesi gerektiği ve bu gibi ayrımcılığın engellenmesi için özellikle işe alınma ve hizmet içi eğitim aşamalarında özen gösterilmesi gerektiği" kabul edilmiştir. Yeni Yönerge'de yer alan kuralların üye ülkelere en geç 5 Ekim 2005 tarihine kadar iç hukuklarına yansıtılması, bu yolda düzenleme yapılması gerekmektedir. Ayrıca, ülkelerin bu konuda idari önlemleri de alması gerektiği belirtilmiştir. (Official Journal L 269, 5/10/2002; No.73; P. 0015-0020); MOROĞLU, Nazan: Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde 'Kadın Erkek Eşitliği', www.euturkey.org.tr (e.t.3.3.2005); www.kssgm.gov.tr (e.t.25.8.2006).

“taciz”; “bir kişinin cinsiyetine ilişkin istenmeyen bir davranış kişinin onurunu kırıcı ve korkutucu, düşmanca, aşağılayıcı, utandırıcı veya incitici çevre yaratma amacı ve etkisi ile olursa” (m.2/c);

“cinsel taciz”; “bir kişinin onurunu kırma amaç ve etkisi ile, özellikle korkutucu, düşmanca, aşağılayıcı, utandırıcı veya incitici bir çevre yarattığında, herhangi bir tür istenmeyen fiziki, sözel, sözel olmayan veya fiziksel cinsellikle ilgili bir davranış olduğunda” (m.2/d) şeklinde tanımlanmıştır.

2004 tarihli bu direktifin **“Pozitif Eylem”** başlığını taşıyan; 6.maddesinde ise; “Kadınlarla erkekler arasında uygulamada tam eşitliği sağlamak amacıyla, eşit muamele prensibi, üye devletlerin, cinsiyete bağlı dezavantajları telafi etmek için ya da önlemek için spesifik tedbirler almalarını ya da aldıkları bu tedbirleri devam ettirmelerini önlemeyecektir” hükmüne yer verilmiştir.

C) AVRUPA BİRLİĞİ TEMEL HAKLAR ŞARTI'NDA KADININ HUKUKİ KONUMU

Avrupa Topluluklarının kuruluş yıllarından (1950) itibaren, Topluluk kurumlarının, sahip oldukları geniş yetkileri kullanırken, bireyin temel haklarını ihlal edebilecekleri endişesi ile, Temel Haklar Şartı'nın gereği ortaya konulmuş ve nihayet 7 Aralık 2000 tarihinde, Nice'de “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı” imzalanmıştır.

Temel Haklar Şartı; Avrupa Birliği Anayasası'nın temelini oluşturan, hukuki bir “*bildirge*” olarak ortaya çıkmış ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki hak ve özgürlüklere, kişisel verilerin korunması ve insan kopyalanması gibi yeni kuşak bazı hakların da eklenmesi ile Birliğin ihtiyaç duyduğu temel haklar kataloğu oluşturulmuştur. Bu belge ile düzenlenen haklar, hukuki yönden bağlayıcı değildir; bildiriye ve bildiride sayılan hakları tanıyan devletler için herhangi bir yükümlülük getirmez. Ancak, Avrupa Birliği'nin en üst düzeyinde kabul edilip, ilan edilen bir belge olarak, Avrupa Birliği politikasının, insan hakları yönünü ve temelini oluşturması açısından çok önemli bir belgedir¹⁰⁷.

Ayrıca; Avrupa Birliği Anayasası'nın II. Bölümü Temel Haklar Şartı¹⁰⁸ başlığını taşımaktadır. Anayasa için öngörülen geçiş sürecinin tamamlanması

¹⁰⁷ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Avrupa Toplulukları Resmî Gazetesi'nin C serisinin 364. sayısında, 18 Aralık 2000 tarihinde yayımlanmıştır (OJ C 364, 18.12.2000); <http://www.jura.uni.sb.de/turkish/RDag.html> (e.t. 04.10.2004); ayrıca bkz.: Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi (Şartı) (Kazancı Hukuk Otomasyon).

¹⁰⁸ AB Anayasası'nın THŞ başlıklı bölümü için bkz: www.europa.eu.int/constitution/download/ (e.t.11.12.2004).

ile, Temel Haklar Şartı ve dolayısıyla ayrımcılık yasağı da, sadece bildiri niteliği taşımaktan öte, üye devletler için bağlayıcı duruma gelecektir¹⁰⁹. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın çeşitli maddelerinde kadını ve aileyi korumaya yönelik çeşitli hükümler getirilmiştir¹¹⁰.

D) AVRUPA ANAYASASI'NDA KADININ HUKUKİ KONUMU

29 Ekim 2004'de Roma'da imzalanan Avrupa (AB) Anayasası, Avrupa Birliği'nin hukukî temelini oluşturmaktadır. AB Anayasası ile, kültürel değerler ve eşitlik ilkesi garanti altına alınmaktadır. Bir hukukî metin olarak, AB Anayasası da bir uluslar arası antlaşmadan ibarettir¹¹¹. Türkiye de, AB Anayasası'nı içeren "Nihaî Sened"i, 29 Ekim 2004'de imzalamıştır¹¹².

Kadın-erkek eşitliği ile ilgili olarak, AB Anayasası'nın, birçok kısmında (gerek I., gerekse II.Bölümde), ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir. Bunların başlıcaları şunlardır: "Birliğin değerleri" başlığını taşıyan, m.I-2'de; ayrımcılık yasağı yanında, kadın-erkek eşitliği de düzenlenmiş ve bu değerlerin, üye devletler için ortak olduğu belirtilmiştir. "Temel özgürlükler ve ayırım gözetmeme" başlığını taşıyan, m.I-4'de, ayrımcılık yasağına yer verilmiştir. Avrupa Anayasası'nın, I-3.maddesinde; "birliğin amaçları" arasında; "kadın-erkek eşitliği" de sayılmıştır.

Aralık 2000 Nice Zirvesi'nde yayımlanan Temel Haklar Şartı, Avrupa Anayasası'na Bölüm II olarak dahil edilmiştir. Avrupa Anayasası'nın bu II. bölümünde de, kadın-erkek eşitliği (m.II-83) yanında; çocuk hakları (m.II-84), ayrımcılık yasağı (m.II-81), özürü ve yaşlıların hakları da (m.II-85,86) düzenlenmiştir. "*Kadın-erkek eşitliği*" başlıklı m.II-83'e göre; "*istihdam,*

¹⁰⁹ Ancak, Hollanda (15.06.2006 t.li haber) ve Fransa'da (8.06.2006 t.li haber), Avrupa Anayasası oylaması, "hayır"la sonuçlanmıştır: www.wsws.org/tr/2005/jun2005/holl-j15.shtml (e.t. 12.09.2006); Buna karşın, Lüksembur, AB Anayasasına onay veren 13.ülke olmuştur (10.07.2005 t.li haber): www.voanews.com/turkish/archive/2005-07 (e.t.12.09.2006).

¹¹⁰ Bunların başlıcaları: Özel hayata ve aile hayatına saygı (m.7), Evlenme ve aile kurma hakkı (m.9), Meslek serbestisi ve çalışma hakkı (m.15), Ayrımcılık yapmama (m.21), Kadın ve erkek arasında eşitlik (m.23), Çocuk hakları (m.24), Aile ve iş hayatı (m.33), Sosyal güvenlik ve sosyal yardım (m.34).

¹¹¹ ŞENTOP, Mustafa: "Avrupa Birliği Anayasası", **Hukuk Dünyası**, Y.15, S.1, Ocak-Şubat-Mart, 2005, s.40 vd.; ATAR, Yavuz/GÜMÜŞ, Ali Tarık: "AB Anayasası Ne Getirmektedir", **Hukuk Dünyası**, Y.15, S.1, Ocak-Şubat-Mart, 2005, s.9 vd.

¹¹² Avrupa Anayasası ve Nihai Senet için bkz.: www.sabah.com.tr/ozel/avrupa247/dosya_247.html (e.t.12.09.2006); www.abmerkez.org.tr/belgeler/nihai%20senet.doc (e.t.12.09.2006).

çalışma ve ücret dahil olmak üzere her alanda, erkeklerle kadınlar arasında ücret dahil olmak üzere her alanda, erkeklerle kadınlar arasında eşitlik sağlanır. Eşitlik ilkesi, yeterli ölçüde temsil edilemeyen cinsiyetin lehine bazı avantajlar sağlayan önlemlerin sürdürülmesini veya kabul edilmesini engellemeyecektir". Görüldüğü üzere, burada da, "pozitif (olumlu) ayrımcılığa" yer verilmiştir.

Avrupa Anayasası'nın, III. Bölümünde ise; m.III-116'da; "Birlik, bu bölümde belirtilen tüm faaliyetlerde, eşitsizlikleri ortadan kaldırma ve kadın-erkek eşitliğini teşvik etme amacını güder" denmiştir. Ayrıca; m.III-117 ve m.III-123'de ayrımcılık yasağı düzenlenmiştir.

SONUÇ

1996 yılından başlayarak hazırlanan, "Avrupa Birliği Kadın-Erkek Eşitliği Yıllık Raporları"nın "Genişleme" başlıklı bölümlerinde, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu tarafından formüle edildiği şekilde, "kadın-erkek arasında fırsat eşitliği sağlanmadan tam üyelik olamaz" ibaresi açıkça yer almaktadır. 10 Aralık 1999'da Helsinki Zirvesinde "aday ülke" olarak ilân edildiğimiz tarihten itibaren hazırlanan "Katılım Ortaklığı Belgeleri", "İkinci Ulusal Rapor" ve Komisyon'un hazırladığı "İkinci İlerleme Raporu"nda da, kadın politikaları konusundaki yükümlülüklerimiz ve taahhütlerimiz belirtilmiştir¹¹³.

Özellikle; Türkiye'nin aday ülke statüsünün tanınması ile başlayan Avrupa Birliği'ne adaylık süreci; karar alma mekanizmalarında, kadınlar lehine kararlar alınmasına ve bu yolda kadınlar lehine düzenlemelerin yapılmasında etkili olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere; "pozitif (olumlu) ayrımcılık" ile; kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kadınlar lehine toplumda bazı ayrıcalıklar (kota, öncelik, avantaj vs.) tanınması olayı kastedilmektedir. Bu bağlamda; Türkiye'de ve özellikle Avrupa Birliği'nde, pozitif ayrımcılık ile ilgili hukukî düzenlemelere gittikçe daha fazla yer verildiğini gözlemlemekteyiz.

Her alanda olduğu gibi, kadın-erkek eşitliğine yönelik olarak "zihinsel dönüşüm projesi", "zihniyet değişimi"ne ilişkin yürütülen çalışmalar da sürdürülmektedir. Bu amaçla; sivil toplum kuruluşları-hükümet işbirliği, kamu bilincinin artırılmasına yönelik önlemler, kadın istihdamının artırılmasına ve istihdam koşullarının iyileştirilmesine ilişkin önlemler ve eğitime vs.ye yönelik girişimler hızla devam etmektedir. Avrupa Birliği'ne uyum çalışmaları kapsamında, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak; başta Anayasa'da olmak üzere, Türk Medeni Kanunu'nda, Türk Ceza Kanunu'nda, İş Kanunu'nda yapılan değişiklikler ve bu konu ile ilgili uluslararası sözleşmelerin

¹¹³ <http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=2740> (e.t.25.08.2006).

onaylanması, olumlu gelişmeler olarak nitelendirilebilir¹¹⁴. Ancak; yapılan yasal değişikliklerin yaşama ve uygulamaya geçirilmesi için, Türkiye'nin, kadın hakları alanında yakaladığı bu olumlu havayı iyi kullanması gerekmektedir.

Şunu da önemle belirtmek isterim ki; bütün bu gayret ve emeklerimiz, sadece kadınlarımız ve onların 8 Mart'ın "*Dünya Kadınlar Günü*"¹¹⁵ için değil, onlarla yaşamı bir ömür boyu paylaşan tüm insanlarımız içindir. İnsanlarımızın en güzel şekilde yaşaması, dileği ile...

KAYNAKÇA

ABİK, Yıldız: Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı, (Seçkin), Ankara 2005.

ACABEY, Beşir: Evlilik Birliğinde Yasal Mal Rejimi, İzmir 1998.

ACAR, Faruk: 4721 Sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu'nda Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi Bağlamında Eşin Yasal Miras Payının Belirlenmesi, (Seçkin), Ankara 2004.

AKINTÜRK, Turgut: Aile Hukuku, C.II, 9.B. (Beta), İstanbul 2004.

ARSLAN, Gülay: "Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve

¹¹⁴ Kadının seçme ve seçilme hakkına kavuştuğu tarih, İngiltere'de 1928, Türkiye'de 1934, Fransa'da 1946 ve İsviçre'de 1972'dir. Ancak, 80 yıldan fazla bir süreç içinde Türk kadını kendisinden çok sonra haklara sahip olmuş ülke kadınlarının (AB ülkelerinin) gerisinde kalmıştır: <http://www.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=330&hid=1065> (e.t.25.08.2006), (03.03.2005 tarihli, "AB'ye Uyum Sürecinde Kadın Erkek Eşitliği Paneli").

¹¹⁵ 8 Mart 1857'de New York'ta, kırkbin dokuma işçisi, 14 saatlik çalışma süresinin kısaltılması ve insanca yaşamaya yetecek ücret için greve gittiler. Bu grev sırasında çıkan çatışma ve yangında kadın ve çocuk 129 işçi can verdi. Birleşmiş Milletler, 1977 yılında bu günün anısına 8 Mart'ın "*Dünya Kadınlar Günü*" olarak kutlanmasına karar verdi. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü; eşitsizliğe ve ayrımcılığa karşı, kadınların toplumsal ve ekonomik sorunlarını dile getirdiği, çözüm için birleşmenin zorunluluğunu vurguladığı bir gündür. <http://www.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=330&hid=1065> (e.t.25.08.2006).

Öngörülen Usuller)”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul 2004, C.LXII, S.1-2, s.3-43.

ATAR, Yavuz/GÜMÜŞ, Ali Tarık: “AB Anayasası Ne Getirmektedir”, Hukuk Dünyası, Y.15, S.1, Ocak-Şubat-Mart, 2005, s.9 vd.

AYAN, Serkan: Evlilik Birliğinin Korunması, Ankara 2004.

AYDIN, Senem: Avrupa Birliğinde Kadın Hakları ve Türkiye, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları:175, İstanbul 2003.

BAKTIR, Selma: Aile Mahkemeleri, (Yetkin), Ankara 2003.

BALO, Yusuf SOLMAZ: Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, (Seçkin Yayınevi), Ankara 2005, s.47-53.

BEITZKE, G./LÜDERITZ, A.: Familienrecht, (Verlag C.H.Beck), München 1992.

BOZKURT, E./ÖZCAN, M./KÖKTAŞ, A.: Avrupa Birliği Hukuku, 2.B., Ankara 2004.

ÇELENK, Sevdanur: “Avrupa Birliği Düşüncesi ve Tarihi”, Hukuk Dünyası, Y.16, S.2006/1, Ocak-Mart 2006, s.81 vd.

DOĞAN, Vahit: Türk Vatandaşlık Hukuku, 4.B., (Seçkin), Ankara 2004.

DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan: Türk Özel Hukuku, C.II, Kişiler Hukuku, İstanbul 2002.

DURAL, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan/GÜMÜŞ, Alper: Türk Özel Hukuku, C.III, Aile Hukuku, (Filiz), İstanbul 2005.

DURUN, Davut: Yeni Şafak, 09.03.2006 (www.turkhukuk sitesi.com/arhive/index.php/f-19.html - e.t. 25.8.2006)

EREN, Abdurrahman: “1982 Anayasası’nın 90. Maddesindeki 2004 Değişikliği’nin Anlaşmaların Türk İç Hukukundaki Yerine Etkisi”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VIII, S.3-4, Y.2004, Aralık 2004 – Erzincan, s.47-77.

ERTÜRK, Şükran: İş İlişkinde Temel Haklar, Ankara 2002.

FORSMAN, Kıvılcım Zeynep: “Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliğinin Ön Koşulu Olarak Kadın Hakları”, Türkiye’de ve Avrupa Birliğinde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar, İstanbul Ağustos 2004.

HAVUTÇU, Ayşe: Evlilik Birliğinin Temsili, (Seçkin), Ankara 2006.

HENRICH, Dieter: Familienrecht, 3.B., (Walter de Gruyter-Berlin-New York), 1980.

GÜLMEZ, Mesut: Sendikal Haklarda Uluslar arası Hukuka ve Avrupa Birliğine Uyum Sorumu, (Belediye-İş Yayınları), Ankara 2005.

GÜRSEL, Meltem Kutlu: “Kamu Görevine Girişte Kadın-Erkek Eşitliği Konusunda Bir Değerlendirme”, Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi, C.4, S.2, İzmir 2002.

HAYRAN, Burhan: 4721 Sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu, Mal Rejimleri Şerhi, (Adil Yayınevi), Ankara 2004.

KALAYCIOĞLU, Ersin/ TOPRAK, Binnaz: “Türkiye’de Kadınların Siyaset, Üst Yönetim ve İş Yaşamına Katılması”, www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=2740 (e.t.25.08.2006).

KARAGÜLMEZ, Ali/URAL, S.Sezai: Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri, 2.B. (Seçkin), Ankara 2003.

KILIÇOĞLU, Ahmet: Medenî Kanun’umuzun Aile-Miras-Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikler, 2.B., (Turhan K.), Ankara 2004, (*Yenilikler*)

KILIÇOĞLU, Ahmet: Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi, 2.B., (Turhan K.), Ankara 2002.

KORKUSUZ, Refik: “Uluslar arası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Bu Sözleşmeye Göre Kurulan İnsan Hakları Komitesine Kişisel Başvuru Hakkının Esasları”, Hukuk Dünyası, Y.16, S.2006/2, Nisan-Haziran 2006, s.73-101.

KÖSEOĞLU, Bilal: Aile Mahkemelerinin İşleyişi, (Seçkin), Ankara 2005.

MOROĞLU, Nazan: “T.C. Anayasası’nda Kadın Erkek Eşitliği”, www.istanbulbarosu.org.tr (erişim t.19.12.2004); (aynı yazı: www.turkhukuksitesi.com/archive/index.php/f-19.html (e.t.25.8.2006); aynı yazı: “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde T.C. Anayasası ve Kadın Erkek Eşitliği” adlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü-KSSGM yayınında yer almaktadır).

MOROĞLU, Nazan: “Anayasa Değişikliğinde Göstermelik Eşitlik”, www.turkhukuksitesi.com (e.t.22.7.2003); aynı yazı: 20 Ekim 2001 tarihli Dünya Gazetesi’nde ve 22.10.2001 tarihli Bizim Gazete’de yayınlanmıştır.

MOROĞLU, Nazan: “Kadınların İnsan Hakları Bildirgesi ve Ek İhtiyari Protokol”, Erdoğan Moroğlu’na Armağan, İstanbul 1999, s.881 vd.

MOROĞLU, Nazan: Kadının Soyadı (Beta yayın), İstanbul, 2000.

MOROĞLU, Nazan: Medenî Kanunda Mal Rejimleri, (BetaB), İstanbul 2002.

MOROĞLU, Nazan: “Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde ‘Kadın Erkek Eşitliği’”, (*Kadın Erkek Eşitliği*) www.euturkey.org.tr (erişim t. 3.3.2005).

NOMER, Haluk: “Avrupa Birliği’ne Üye Devletlerde ve Türkiye’de Evlenen Kadının ve Ortak Çocuğun Soyadı”, Prof. Dr. Ergin NOMER’e Armağan, MHB Özel Sayı, (İ.Ü. Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi), İstanbul 2002, s.421-450.

ODER, B. Emrah: “Avrupa Birliğinde Kadın Erkek Eşitliğinin Hukuksal Temelleri”, Güncel Hukuk Dergisi, S.1, Ocak 2004, s.34

OĞUZMAN, M.Kemal / SELİÇİ, Özer /OKTAY, Saibe: Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), İstanbul 2002.

ÖZBEK, V.Özer: Yeni Ceza Kanunu’nun Anlamı, C.I, Ankara 2006.

ÖZDAMAR, Demet: Türk Hukukunda, Özellikle Türk Medenî Kanunu Hükümleri Karşısında Kadının Hukukî Durumu, (Seçkin Yayınevi), Ankara 2002, s.132 vd; s.204 vd.

ÖZDAMAR, Demet: “Avrupa Birliği’ne Uyum Çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 130.131. ve132. Maddelerinde (Yükseköğretim Kurumları ve Üst Kuruluşları İle İlgili Olarak) Gerçekleştirilmesi Planlanan Reformlar”, TBMM Anayasa Hukuku, I. Uluslar arası Sempozyumu, 22-24 Nisan 2003 Ankara, s.375 vd.

ÖZDEMİR, Nevzat: Türk-İsviçre Hukukunda Anlaşmalı Boşanma, (Beta), İstanbul 2003.

ÖZMEN, Remzi: İş Kanunu ve İlgili Mevzuat, (Seçkin), Ankara 2004.

ÖZTAN, Bilge: Aile Hukuku, 4.B., Ankara 2004.

ÖZUĞUR, Ali İhsan: Mal Rejimleri, 3.B., (Seçkin), Ankara 2006.

RUHİ, Ahmet Cemal: Türk Hukukunda Nafaka ve Nafaka Alacaklarının Yabancı Ülkelerde Tahsili, (Seçkin), Ankara 2003.

ŞENTOP, Mustafa: “Avrupa Birliği Anayasası”, Hukuk Dünyası, Y.15, S.1, Ocak-Şubat-Mart, 2005, s.40 vd.

ŞIPKA, Şükran: Türk Medeni Kanunu’nda Aile Konutuyla İlgili İşlemlerde Diğer Eşin Rızası, (TMK.m.194), (BetaB), İstanbul 2002.

TAŞKENT, Savaş: Açıklamalı-İçtihatlı İş Kanunu ve İlgili Yönetmelikler, (Legal), İstanbul 2005.

TEKİNALP, G./TEKİNAL, Ü./ATAMER, Y./ODER, B.E./ODER, B./OKUTAN, G.: Avrupa Birliği Hukuku, 2.B., İstanbul 2000.

TERZİ, Özlem: “Avrupa Birliğinde Toplumsal Cinsiyet Politikaları”, Türkiye’de ve Avrupa Birliğinde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar, İstanbul Ağustos 2004.

TEZCAN, Durmuş/ERDEM, M.Ruhan/ÖNOK, Murat: 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'na Göre Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, (Seçkin), Ankara 2006

TUSKAN, Aydeniz Alisbah: "Kadın Bakış Açısı İle Yeni Türk Ceza Kanunu" www.istanbulbarosu.org.tr. (e.t.3.3.2005).

TUTUMLU, Mehmet Akif: Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku, C.II, (Seçkin), Ankara 2005.

Türk Hukuk Enstitüsü Araştırma Grubu: "Türkiyenin AB'ye Üyelik Sürecinde Kopenhag Kriterleri", Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi, Ocak2003, S.71, s.25-29.

UÇAR, M.Ali: Aile İçi Şiddet ve Aile Koruma Yasası, (Yetkin), Ankara 2003.

ÜLGER, Seher: Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye'de Kadına ve Kadın Sağlığına Genel Bir Bakış, (Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Temel Eğitim, 28. Dönem), Ankara 2001.

ÜNAL TEKELİ/TÜRKİYE DAVASI (29865/96), Strazburg, 16 Kasım 2004 (**Kazancı Hukuk Otomasyon**); ayrıca: (**Çev. Av. Nilgün TORTOP**), **İzmir Barosu Bülteni**, Y.14, S.152, Ekim /Kasım 2004, s.25.

ZEYTİN, Zafer: Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Tasfiyesi, (Seçkin), Ankara 2005.

ZEVKLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA: Medeni Hukuk, (Seçkin), Ankara 2000.

İNAN, A.Naim/ERTAŞ, Şeref: Miras Hukuku, 3.B., Ankara 1995.

İNAN, A.Naim/ERTAŞ, Şeref/ALBAŞ, Hakan: Miras Hukuku, 5.B., Ankara 2004.

YURTCAN, Erdener: Yeni Türk Ceza Kanunu ve Yorumu, (Kazancı), İstanbul 2004.

BAŞLICA İNTERNET ADRESLERİ

www.abgs.gov.tr/indextr.html (erişim t. 25.8.2006).

<http://www.kssgm.gov.tr> (e.t.25.08.2006)

www.bianet.org/2006/03/09/dosya_pozitif.htm (e.t.25.8.2006).

www.turkhukuk sitesi.com/archive/index.php/ (e.t.25.8.2006).

www.turkhukuk sitesi.com.showthread.php?t=2740 (e.t.25.08.2006).

www.kazete.com.tr/httpdocs/arsiv/2004/ (e.t.25.8.2006).

<http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/pages/nevs-full-asp?id=98&r> (e.t.25.8.2006).

- <http://www.istanbulbarosu.ogr.tr/komisyonlar/hkkom/haber/>
(e.t.25.08.2006).
- www.deltur.cec.eu-eu-int/abeşitlik-rtf/ (e.t. 22.01.2005).
- <http://europa.eu.int/comm/> (e.t.3.3.2005).
- <http://www.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=330&hid=1065>
(e.t.25.08.2006);
- www.deltur.cec.eu.int/AB_kadin-erkek.html (e.t.25.08.2006)
- www.deltur.cec.eu.int/AB_kadin-erkek.html (e.t.25.08.2006).
- <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10932.htm> (e.t. 25.08.2006).
- <http://www.jura.uni.sb.de/turkish/RDag.html> (e.t. 04.10.2004).
- www.europa.eu.int/constitution/download/ (e.t.11.12.2004).
- www.wsws.org/tr/2005/jun2005/holl-j15.shtml (e.t. 12.09.2006).
- www.voanews.com/turkish/archive/2005-07 (e.t.12.09.2006).
- www.sabah.com.tr/ozel/avrupa247/dosya_247.html (e.t.12.09.2006);
- www.abmerkez.org.tr/belgeler/nihai%20senet.doc (e.t.12.09.2006).
- <http://www.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=330&hid=1065>
(e.t.25.08.2006).
- <http://groups.yahoo.com/group/hukuk/message2887> (13.12.2001 t.).
- www.ktto.net (e.t.3.3.2005).
- www.Milliyet.com.tr. (e.t.3.3.2005).
- www.hurriyetim.com.tr. (e.t.25.8.2006)
- 15 Mart 2001 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.
- Radikal Gazetesi, 4 Mayıs 2004, s.4-6, aynı Gazete 6 Mayıs 2004, s.6.